

NAŠA VOLJA

GLASILO JUGOSLOVENSKE MLADINE

Leto V.

Ljubljana, dne 15. marca 1940.

Štev. 9.-10.

JAN KOLLAR:

Češka zemlja

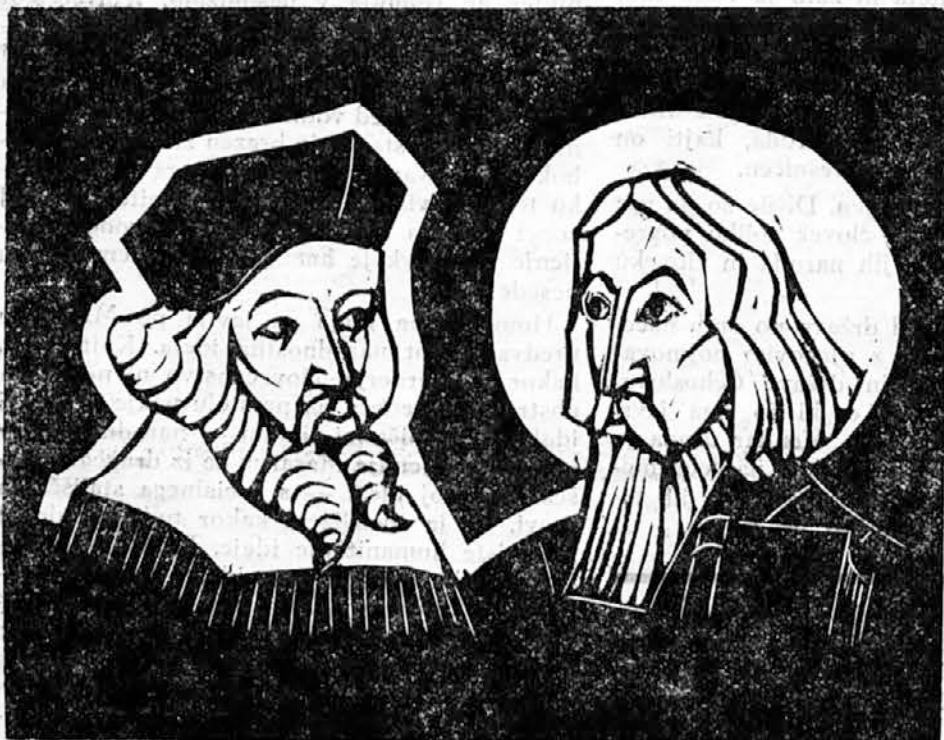
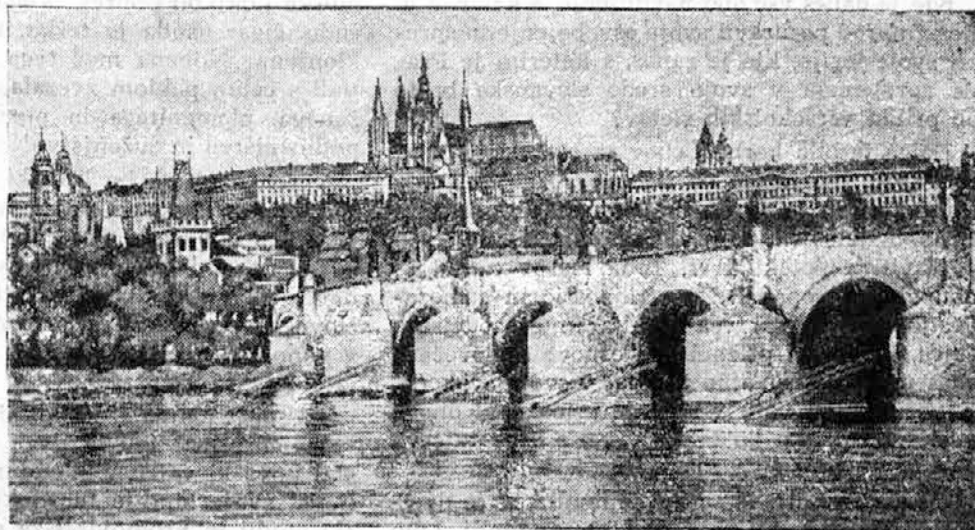
**Kako naj, zemlja, srce te pozdravi,
s ponosno pesmijo ali s solzami,
si mati ali mačeha nad nami,
ti, ki si v robstvu lepa kot v slavi.**

**Građovi tvoji razvaline v travi
postali tujcu dom so tvoji hrami,
lev silni v tebi več se ne predrami,
smrt sama v tebi spomenike stavi.**

**Tecite solze, da čez vse daljave,
nad Vltavo, kot dež in grom oblakov,
odmevalo bo glasno k bratom Slave:**

**da sloga bi vas že enkrat združila,
da bi ne čuli pesem le Feakov
ampak glasove Husa in Cirila.**

(Iz Češke Antologije Slovenske Matice)

Ob letu

Preteklo je že leto dni od onega nesrečnega 15. marca, ko je izgubil bratski Češki narod svojo tako težko priborjeno svobodo. Sredi svojega dela in poslanstva, ko je po štiristoletni sužnosti užival komaj dvajsetletno svobodo. Zapuščen od vseh »prijateljev«, do katerih je iskreno in do kraja izpolnil vse obveznosti, je moral propasti eden najbolj demokratičnih in naprednih narodov Evrope. Vsakemu pravemu Slovaku, posebno pa nam Jugoslovankom, ki smo vedno čutili nesrečo bratskega naroda, tako kot svoje, se je stisnilo srce ob tem tragičnem dogodku.

Kje je danes vse ono navdušenje, s katerim je Češki narod pozdravil svoje osvobodjenje in sprejel svoje legije, kje je zanos, s katerim je Praga sprejemala v svojo sredo slovanske brate ob priliki vsesokolskih zletov?

Dolga je bila borba Čehov za svobodo. Ko so leta 1620. s porazom na Beli gori izgubili svojo samostojnost, so popolnoma zapadli absolutizmu Habsburžanov, ki so iz dežele odnesli vse in jo poplavili s potoki krvi. Toda Husov narod ni obupal, ni propadel. Z vztrajnostjo in samozavestjo je prenašal vsa nasilja in grozodejstva tujca, ki mu ni priznal niti osnovnih človeških pravic. Neomajno je upal v svojo svobodo. Z nezlomljivo vero v sebe je pričakoval onega svetlega dne, ko bo lahko vrgel s sebe tujčovo pest in postal sam gospodar na lastni zemlji.

Ob prvi priliki, ki se mu je nudila, se je dvignil v strnjenih vrstah za svojimi voditelji. Leto 1848, leto pomladi narodov, je prineslo tudi Čehom, dokaj svobode. Na slovanskem kongresu v Pragi je v njihovem imenu izjavil Safař: »Slovani ne moremo več prenašati grozne sužnosti. Narodi so si vrnili svoje pravice. Tudi mi se posvetujemo o naši bodočnosti. Mi poznamo bolje, kakor oni v Frankfurtu in Budimpešti svoje potrebe in smotre, ki jih hočemo doseči. Kaj si torej Nemci, Italijani in Madžari mislijo o nas?

Trdijo, da nismo sposobni, da bi se sami upravljali. To pa zato, ker smo Slovani. Slovan, tako pravijo — je že po svoji naravi ustvarjen, da služi izvoljenim in plemenitejšim narodom. Od tod nasprotnikom ta pravica, da tako govorijo? Ali nas ni uklonila njihova železna pest? Proglasajo se za naše zaščitnike in apostole, v očeh pa so samo naši tlačitelji in...

Bratje tako ne more več ostati! Odločilni trenutek nas je presenetil, toda izbirajmo: ali bomo oznanjali pogumno, Slovan sem, ali pa prenehamo živeti. Moralna smrt je hujša od vseh, moralno življenje je šele življenje. Slovani zahtevajo svoje pravice in njih orožje je moralna sila. Sila, ki premika v vesolju nebeška telesa, ni nič proti sili naroda, ki brani, zavedajoč se samega sebe, v zakonitem boju svoj obstoj. Suženj se more osvoboditi s silo orožja! Zmagajmo torej in bodimo svobodni ali pa slavno umrmo!

Vsa doba, od l. 1848. pa do svetovne vojne, je ena sama epopeja češke borbe za svobodo. Češka s Prago je postala Piemont Slovanstva. Od tu so se širile panslavistične ideje, sem so hodili mladi dijaki in bodoči borci za narodne pravice, da so se zaužili novih idej in nabrali novih moči.

Doba 1914.—1918. je prinesla nova preganjanja. Toda Češki narod je izšel iz teh borb svoboden. Pridružil se je krogu svobodnih narodov in takoj dokazal, da so Slovani zmožni, da se sami vladajo.

Češki narod tudi danes ni premagan, enoten gleda v svojo bodočnost. Z zaupanjem zre na svoje Hradčane, kjer je tekla zibelka čeških kra-

Ob obletnici rojstva Masaryka

Dne 7. marca je poteklo devetdeset let, odkar se je rodil v bratski češki zemlji njen največji sin, mislec, učitelj, graditelj češkega duhovno-narodno-človečanskega obraza, graditelj češkoslovaške svobode in državnosti. Mi vemo, s kako pobožnostjo in vdanostjo se je vsako leto spominjal tega dne še za življenja T. G. Masaryka ves češkoslovaški narod. S kolikšno hvaležnostjo je častil svojega »tatička« za vsa njegova ustvarjena dela. Danes ga ni več med njimi! In baš v teh dneh bi jim bil najbolj potreben, da bi zopet povzdignil svoj glas v prilog zatiranih in razžaljenih, kot je to storil nešteto krat za časa svojega življenja. Danes stoji daleč od vsega tega, vendar njegov duh pa je bolj zasidran v dušah njegovega naroda kot morda kdajkoli poprej. Njegov duh govori narodu, čigar usoda je težka, trda, njemu nenačeljena: Nobena moč tega sveta in če bi se tudi s celim peklom zvezala, ne vzdrži izobraženega, plemenitega in pogumnega naroda v podložništvu in suženjstvu!

V teh dneh se bo bratski češkoslovaški narod še posebno spominjal svojega velikega sina, ki mu bo dajal posredno vedno novih moči, da bo vzdržal težki pritisk usode, ki skuša danes vse povsod ustvarjati nasprotje, ki je človečanstvu nekaj nesprejemljivega in z njim v popolnem nasprotju!

T. G. Masaryk se je rodil v Hodinu na Moravskem 7. marca 1850 kot sin kočijaša. Po dovršeni osnovni šoli in dveh gimnazijah je postal kovaški vajenec. Vendar je pozneje nadaljeval svoje studije ter dokončal tudi filozofski studij in promoviral za doktorja filozofije. L. 1882 je postal profesor na univerzi v Pragi. In tu se je že začela njegova velika misija, ki jo je izvršil v svojem narodu in ne samo v svojem narodu temveč tudi posredno pri našem jugoslovanskem narodu. Kajti on je preko naših praških študentov močno vplival na mišljenje naše predvojne generacije, to je one, ki je stala v prvih vrstah v borbi za našo narodno svobodo.

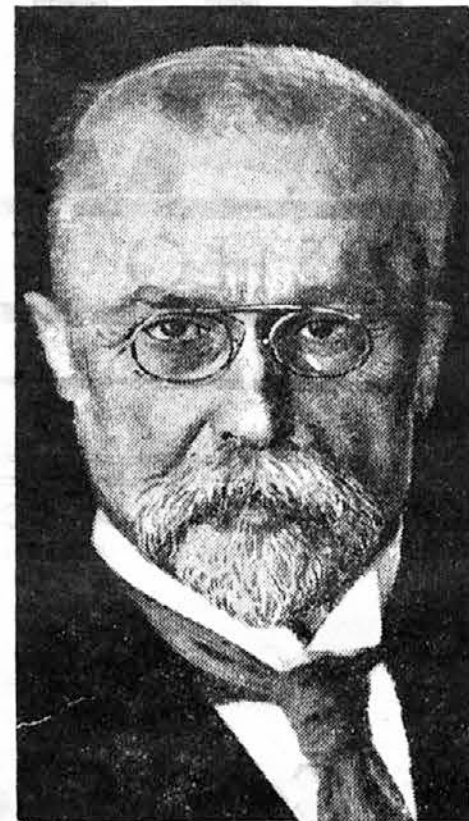
Konkretno pa se je sam zavzel za nas v Friedjungovem procesu v l. 1908-9, ko je razkrinkal podlost Avstro-ogrske monarhije.

Največje njegovo delo pa je bilo ustvarjeno med svetovno vojno, ko je delal po celnem svetu v dobro svojega naroda in češkoslovaške stvari. In v tej dobi je postal on pravi instinktivni vodja svojega naroda. Postal je njegova največja avtoriteta in zato je vodil tudi kot državni poglavar svoj narod vse dotlej, dokler so mu to dopuščale življenjske sile. Kot veliki duh pa bo vodil svoj narod še vedno in njegove duhovne vrednote ne bi izginile niti z izginitvijo češkoslovaškega naroda, kajti on postaja več in vedno bolj resničen.

Kot človek je bil dograjen. Dičile so ga vse one vrline, ki jih danes človek toliko pogreša pri današnjih voditeljih naroda in človeku sploh.

Kot državnik je uredil državo po onih načelih, ki so bili v skladu z njegovim pojmovanjem življenja, naroda in države Čehoslovakov ter velike misije, ki jo ima izvršiti v celokupnem človeštvu. Vendar usoda je hotela, da je baš ta narod, ki je v največji meri oznanjal nove humanitetne načela in jih tudi sprovajali, padel v težko usodo...

ljev, kjer je grob sv. Vavla, patrona Češke zemlje. Mi bratov ob Vltavi nismo in ne bomo pozabili. Skupna borba za osvobodjenje in krvno bratstvo, to so preveč trdne vezi, da bi jih mogli spregledati.

radi tega, ker je tako globoko in trdno veroval v načela humanitete, pravice in resnice!

Masaryk kot filozof ni bil samo filozof-teoretik temveč on je bil predvsem tudi filozof-praktik. On sam je dejal: Problem nove filozofije ni samo teoretičen, ampak tudi praktičen. Gre za novo življenje... Kot filozof-praktik obravnava pravo in živo življenje, s katerim je stalno v neposredni zvezi in stikih, on ga opazuje in studira. Ni se umaknil nikdar v zaparte stene obložene s stolicami knjig, temveč je ostal v stalnem stiku z realnim življenjem. Zato je njegova filozofija tako realna, otipljiva in tako razumljiva. Masaryk se prav malo izgublja v svetu abstraktnih fraz, ampak hoče biti v svojih filozofskih razglabljanjih čim bolj konkreten, priprost in razumljiv. Zato mu življenje tu ni kakšna domneva naivnih izživljanj, polno idil, v katerem naj bi se vse končalo z neko lepoto, temveč on zasleduje in pozna vse njega globine in strasti, ki prečesto vodijo do tragičnih konfliktov. Vendar se nikjer ne izgublja v pesimizmu, temveč kot pozitivist veruje v globoko vero in prepričanje v moralni red, ki naj bo zakon mejnosti človekovega in narodovega izživljanja. In ta vera v moralni red vodi Masaryka preko nevarnih prepadov, strmin in brezen življenja do globokega verovanja v resnico in pravico ter preko tega do visokih idealov humanitete, ki naj zopet preveva vse človekovo in narodovo življenje. Masaryk je humanist v polnem obsegu besede!

Humanitetna ideja se javlja po Masaryku predvsem kot narodnostna ideja. Kajti zanj, kakor za Herdera, človečanstvo ni nekakšna abstrakcija, sedeča na prestolu nekje v državi idej nad resničnimi ljudmi — narodi. Vendar humaniteto jemlje Masaryk še iz drugega stališča kot svoj ideal — s socialnega stališča in pravi, da je socializem kakor tudi narodnost izraz iste humanitetne ideje. Preko tega pojmovanja humanitete pa pridemo k kozmopolitizmu, v katerem tiči, da ima vsak narod pravico in dolžnost truditi se za človeštvo. Ker pa ima vsak narod dolžnost nekaj privedati k doprinosu napredka v človeštvu, ima tudi pravico kot del te kozmopolitične celote, do last-

nega obstoja in lastnega narodnostnega izživljanja v okviru, ki to dopušča načelo humanitete.

Kot filozof ni bil Masaryk povsem originalen, kajti nanj so vplivali filozofi raznih dob in raznih narodov. Vendar je kljub temu, da je pozitivist, vplivala nanj zelo močno poezija in romantika in vse to se združuje pri njem v nekak konkretni realizem. Dalje bi lahko njegovo filozofijo razdelili še v dve grani občo človečansko in specijelno narodnostno. V raz-

nih svojih spisih hoče preko velikih narodnih duhov podati filozofsko pojmovanje češkega naroda.

Če bi hoteli podati popolno in izčrpno potezno sliko njegovega filozofskega gledanja, potem bi prešli daleč preko okvira namena članka.

Trdno smo uverjeni, da bo duh T. G. Masaryka vedno opajal dušo njegovega naroda, mu dajal moč vztrajnosti v premagovanju lastne usode.

Problem malega naroda

Sedanja usodna borba v Evropi je zopet postavila v ospredje javnega zanimanja problem malega naroda. Ona se bje za to ali naj obveljajo v mednarodnem sožitju načela humanitete, ki priznavajo malim narodom prav tako kakor velikim pravico do politične samostojnosti, enakopravnosti in dostojanstva ali naj se uveljavi nov mednarodni red na področju gospostvu velikih nad malimi in šibkimi.

Problem malega naroda, kot problem njegove borbe za obstanek, za kulturne, gospodarske in politične pravice in za čast v odnosu do obdajajočih ga večjih sil, so najpopolnejše obdelali Čehi z velikimi svojimi duhovi na čelu: Palackim, Havličkom, Masarykom in drugimi. Po geopolitičnem položaju svojega ozemlja je bil ta mali slovanski narod stalno izpostavljen stremljenju svojih sosedov politično podjarmiti ga in nacionalno asimilirati. Znano je že Bismarkovo spoznanje, da je absolutni gospodar našega kontinenta tista velesila, ki politično in vojaško obvlada v njegovem osrčju ležeče češko ozemlje. Ta geopolitična lega in politično vojaški pomen čeških pokrajin sta na eni strani stalno vabila sosedne imperializme, na drugi strani pa nalagala češkemu narodu neprestano čuječnost in skrajne moralne in fizične obrambne napore. Naravno je, da se je zato ta narod najintenzivneje bavil s problemom malega naroda in da je z uspehi svoje borbe koristil tudi drugim malim narodom, ki so v njem videli svojega vzornika.

Čehi so problem malega naroda reševali z dveh vidikov: z vidika načel mednarodnega sožitja in z vidika svoje maloštevilnosti.

Češka narodnostna filozofija je bila tako v pogledu notranjega življenja češkega naroda kakor v pogledu njegovih odnošajev do drugih narodov, zlasti pa do manjšin in sosedov, humanitetna in demokratična. Ljubezen do lastnega naroda je Čehom pozitivna, ker ona ne pomeni obenem sovraštva do drugega naroda. Karlu Čapku je Masaryk odgovoril, da med ljubeznijo do naroda, ljubeznijo do domovine in humanitetnimi ideali ni konflikta, kakor je med modernim šovinističnim nacionalizmom in humaniteto. Isto je rekel v svoji »Novi Evropi«: »Med narodnostjo in mednarodnostjo ni nasprotstva, obratno vlada sporazum; narodi so prirodni organi človeštva. Človečanstvo ni nekaj nadnarodnega, ono je organizacija posameznih narodov. Čehi so bili za narodni in mednarodni demokratični red, ker le ta red priznava vsakemu narodu pravico do samoodločbe o njegovi politični usodi in enakopravnost v mednarodni skupnosti. Humanitetna demokracija izključuje vsako krivico, vsako podrejenost in nadrejenost in ne priznava nobenemu narodu privilegijev na temelju nekih duhovnih, kulturnih, rasnih, vojaških ali drugih namišljenih prednosti. Masaryk se je dosledno in vztrajno boril za priznanje načela, »da so vsi narodi, veliki in majni, enakopravne državne kulturne individualnosti« in je bil prepričan, da »v splošni demo-

kraciji ni mogoče, da bi en narod zatiral drugega«. Proti imperializmu, ki hoče biti za ceno svobode malih narodov v posesti »življenjskih prostorov« in vseh važnejših surovin, so Čehi postavili idejo mednarodnega sodelovanja in izmenjave duhovnih in materialnih dobrin ob vzajemnem spoštovanju pravic in dostojanstva, kar je predpogoj dobrega, koristnega in korektnega sosedstva in obče človečanske solidarnosti. V tem smislu in cilju so bili Čehi zvesti privrženci mednarodnih demokratičnih ustanov.

Zavedajoč se pomembnosti številčne moči naroda in velikosti njegovega ozemlja v vojaškem, gospodarskem in drugačnem pogledu, so skušali Čehi rešiti tudi vprašanje svoje maloštevilnosti in majhnega teritorija. Majhnost ni bila Masaryku ovira za pravico naroda do politične svobode, ker sta velikost in majhnost čisto relativna pojma. Običajno ekstenzivno delovanje velikih narodov morajo mali narodi nadomestiti z intenzivnostjo in v vsem stremeti, da kolikor mogoče nadomestijo količino s kakovostjo v smislu Palackega, da mora vsak zaveden Čeh in Slovak napraviti trikrat toliko nego člani velikih in v ugodnejšem položaju živčih narodov. Havliček je zahteval od češkega naroda, naj čuva v interesu duhovne in fizične odpornosti svoje pravno zdravje. S tem namenom je tudi Tyrš ustanovil sokolstvo. Kar se kulturne ustvarjalnosti narodov tiče, pa pravi Masaryk, da ni v nika-ki soodvisnosti od obsega njih držav in števila prebivalcev. Skratka: majhen narod mora prav zato, ker je majhen, delovati na vseh področjih razumno in intenzivno, da poveča svojo notranjo moč.

Kot nadaljnjo nujno konsekvenco majhnosti malih narodov je smatral Masaryk poleg razumne in poštene notranje in zunanje politike, oprte na širok političen razgled, tudi njih najtesnejše politično, gospodarsko in kulturno sotrudištvo. Usoda malih narodov mu je bila v vzajemni povezanosti, zato je smatral za samo ob sebi razumljivo: »Ako hočemo biti osvobodjeni mi, morajo biti osvobodjeni vsi tlačeni narodi!« Kar je veljalo med borbo za svobodo, velja tudi v skrbi za nje ohranjanje. V tem smislu je pripisoval velik pomen Mali antanti in Balkanskemu sporazumu.

Ironija je hotela, da je češkoslovaški narod doletela sedanja usoda, čeprav je po gornjih načelih usmerjal svojo notranjo in zunanjo politiko in v njej iskal svojo varnost. S tem tragičnim zgodovinskim dejstvom ni ovržena veljavnost odgovora, ki so ga Čehi dali na vprašanje malega naroda. Ne leži na njih krivda za to, če so morali postati prav oni žrtve, ki je zdramila demokratično Evropo. Mi dobro vemo, kakšne so bile edinstvene okoliščine, v kakršnih se ni nahajal še noben drug mali narod, ko so Čehoslovaki položili orožje, čeprav vzgojeni v nauku, da humaniteta ni slabost, temveč dolžnost, upreti se zlu z vsemi sredstvi — tudi železom in da je suženjstvo strašnejše od vojne ter odločeni po tem nauku tu-

di ravnati. Zgodovini ne bo težko pojasniti tega vprašanja.

Po sedanji vojni bo pred izmučeno človeštvo ponovno postavljen problem malega naroda. Drugače ga ne bo moglo rešiti, kakor ga je rešil češkoslovaški narod. Samo v demokratičnem, z učinkovitimi sankcijami zavarovanem mednarodnem redu more biti zajamčen pravičen in časten položaj malih in tudi mnogih velikih kulturnih narodov.

V slovanstvu je moč!

Čehoslovaški opomin

Ko doživljamo prvo obletnico uničenja tako vzorno urejene, napram narodnim manjšinam tako pravične in obzirne Češkoslovaške republike, je popolnoma naravno, če nam je težko. Saj je bila ČSR najmočnejša slovanska postojanka v sredini Evrope, nekdanja severna predstavnica Male zveze.

Ta podzavestni strah se je uresničil. Zrhljale so se vezi Male zveze in temu zrhljanju je sledil »anšlus«, logična posledica tega »anšlusa« je bila »rešitev« vprašanja sudetskih Nemcev in vse drugo.

Ne bi bilo dovolj, če bi samo žalovali o pri-likih te prve obletnice, katere katastrofalnost občutijo danes tudi tisti, ki so jo s svojo neuvidevnostjo in lahkovernostjo, če ne povzročili, pa vsaj omogočili in olajšali. Nam, Slovonom, mora biti ta obletnica tudi povod za resno razmišljanje ne samo zunanjih, marveč tudi notranjih vzrokov, ki so dovedli do lanske katastrofe ČSR. Res je bila ČSR takrat osamljena, saj ni bilo nikogar, ki bi ji bil mogel in hotel nuditi efektivno pomoč. Pač, bila je tu Moskva, ki je ravno tiste čase dan za dnem v svojih radijskih oddajah naravnost besnela proti Berlinu ter napovedovala, kako bodo rdeči aeroplani pokrili nebo nad Berlinom, čim bi bila napadena ČSR. Vodilni krogi takratne češkoslovaške države so vedeli, koliko je vredno vse to blebetanje, nadaljnji razvoj dogodkov je dokazal, da bi ne bila Moskva mignila niti s prstom, čeprav bi bili drugi priskočili našim češkoslovaškim bratom na pomoč. Prvi nauk te katastrofe za nas, Jugoslovane, prav posebej pa še za nas Slovence, da o Hrvatih sploh ne govorimo, je torej ta, da se Slovani ne moremo zanašati na nobeno zunanjo pomoč, marveč moramo biti vedno pripravljeni na to, da bomo branili sebe sami s svojimi lastnimi sredstvi in s svojo lastno krvjo.

Hujši je drugi nauk, ki nam ga daje ta katastrofa, in to je nauk, da smo slovanski narodi preveč individualistični, pa se zaradi pretiranega poudarjanja in izvajanja tega individualističnega nagona razbijamo na drobce, s katerimi se lahko igrajo svoje protislovanske igre razni prijatelji in neprijatelji. Ali so Čehoslovaki en narod ali dva? Kako smešno se zdi danes to vprašanje vsem Čehoslovakom, ali če hočete Čehom in Slovakom, ki imajo še nekaj čuta za svobodo in nacionalni ponos in niso še postali brezčutni sužnji tuje, neslovan-ske, mednarodne politike in propagande. Vprašajte danes Čehoslovake, ki se bore ramo ob rami na francoskih tleh, pa tudi Čehoslovake,

ki se zbirajo pod vodstvom dr. Beneša v USA, ali se čutijo eno ali ne. Pa boste dobili odgovor, da o tem sploh ni nobenega dvoma, kajti samo združeni v krepko celoto morejo doseči izgubljeno svobodo, izgubljeno nacionalno državo. Skupna nesreča je zatrla v Čehoslovakih oni nesrečni individualistični nagon, ki je zanesel med nje razdor ter onemogočil ne po krivdi preprostega človeka, marveč po krivdi individualističnih koristolovcev češkoslovaški narod za borbo, ki bi imela vsaj nekaj upanja na uspeh.

Kako malenkostno, še več, nizkotno izgleda vse to, če gledamo samo za eno leto nazaj in primerjamo prilike, ki so bile v ČSR neposredno pred septembrom 1938 ter marcem 1939 s

prilikami, v katerih živimo po lastni krivdi danes mi. Toda, če si zapirajo oči pred vsem tem predstavniki starejše generacije, moramo ostati jasnih pogledov vsaj mi, mlajši. Zgodovina se ne piše in ne poučuje radi letnic, njen namen je prikazati vsem, ki so dobre volje in zdrave pameti, ozadje, iz katerega so se porajali zgodovinski dogodki. In ozadje katastrofe, ki jo je pred letom dni doživel bratski češkoslovaški narod, nam kriči: »Bodite složni, ne iščite medsebojnih sporov, marveč odstranjujte vse, kar vas loči, kajti le kot močna, nerazdružna enota predstavljate silo, s katero mora in bo moral računati vsak, še tako močan nasprotnik. Predvsem pa, pustite nesrečni individualizem. Kot samostojni individui predstavljate le drobce, ki ne pomenijo ničesar, pa naj se imenujejo ti drobci slovaški ali češki, srbski, hrvatski ali slovenski, kajti vsi imate skupne sovražnike, ki strežejo vsakemu izmed nas po življenju.«

Vsem onim pa, ki toliko napadajo jugoslovenski unitarizem (ne centralizem), svetujemo, naj govore danes s češkoslovaškimi brati in naj jih vprašajo, ali se še čutijo kot češke in slovaške individualiste in kaj mislijo o vseh onih svojih voditeljih, ki so jih zapeljali na ono individualistično pot, ki je našla svoj stra-

hotn zaključek pred letom dni. Ti naši domači individualisti se boje, da bi slovenski, hrvatski ali srbski individuum izginil v jugoslovenskem morju. Pa se ne zavedajo, da je samo jugoslovensko morje sposobno očuvati slovenstvo, hrvatstvo in srbstvo, in da smo Slovenci, Hrvati in Srbi kot individualistični drobci zapisani isti usodi, ki jo s tolikimi mukami in žrtvami preživljajo danes naši češkoslovaški bratje ravno zaradi pretiranega individualizma posameznih svojih ne narodnih, marveč političnih voditeljev. Češkoslovaška docet, iz groba svoje samostojnosti nam piše na steno naše skupne jugoslovenske domačije usodne besede: Mene, tekel, fares.

Jan Neruda:

Izmed vseh edina...

*Izmed vseh edina
nisi me pustila,
kot shladele zemlje
v jesen sončna sila.*

*Solnčece jesensko
ne slepi, ne greje,
vendar se zatremem,
ko se nam prismeje.*

(Iz češčine Trbojski)

Poziv starišem-nacionalistom!

Če rabite dobre inštruktorje za Vaše sinove in hčerke, obrnite se na upravo in uredništvo »NAŠE VOLJE« Masarykova 14/II (palača Grafike)

Stiki predvojne generacije

V četrtek 7. marca se je češkoslovaški narod v svojih srcih spominjal 90 letnice Masarykovega rojstva. Ta spomin ga bo krepil, saj osem dni nato prihaja druga obletnica, težka in bridka — 15. marec — razbitje češkoslovaške republike in konec samostojnosti naroda. Svoboda in samostojnost Češkoslovaške je bila izvoljena pod Masarykovim vodstvom. On je bil obnovitelj stare slave češkega naroda, mogel pa je to biti, ker je pred tem ta narod vzgojil za novo življenje. Masarykova veličina ni samo v njegovem osvobodilnem in zediniteljskem delu, prvi prezident ČSR ostane v zgodovini svojega naroda nič manj velik kot njegov učitelj. V tem učiteljskem svojstvu pa je Masarykovo ime najintimnejše in najgloblje povezano tudi z usodo našega jugoslovenskega rodu. Saj je bil Masarykov nauk učiteljski evangelij tudi jugoslovenskim generacijam k novemu življenju.

Stiki jugoslovenske učeče se omladine s češkim narodom so postali tesni in splošni za časa Masarykovega profesorskega delovanja na staroslavni Karlovi univerzi v Pragi. Od takrat se pogloblja povezanost obeh bratskih narodov in nastaja ona vzporednost in vzajemnost narodnega življenjskega programa, ki je Čehoslovakom in Jugoslovenom v skupnem naporu prinesla svobodo. Še posebej intimne so bile te vezi med učečo se slovensko in češko omladino pred vojno. Naši akademski omladinski pokreti, zlasti pa narodno radikalno gibanje, ki je prerodilo mišljenje slovenske predvojne generaci-

je, imajo svoje izvore v naukih in vzorih češke omladine, v vzgledih češkega narodnega dela in v ideologiji malega naroda, ki jo je izgradil profesor Masaryk. Nam slovenskim dijakom pred vojno visoke šole bratov Hrvatov in Srbov niso bile dostopne. Edino torišče visokošolskega študija, kjer smo se počutili doma, je bila Praga. Tam so nas sprejemali z resnično bratsko ljubeznijo in kdorkoli od nas je hotel, je našel na univerzi in tehniki na široko odprta vrata za vsakršno znanstveno udejstvovanje prizadevnemu slovenskemu studentu so se odpirale povsodi tudi delavnice narodne prosvete in narodne obrambe, omogočevali vpogledi v narodne organizacijske probleme, politične in kulturne, a visoko razvita češka družabna kultura nam je pomagala pregnati komplekse socialne manjvrednosti, ki smo jih prinašali s seboj iz naših ozkih, suženjskih domačih razmer.

Število jugoslovenskih in posebej še slovenskih študentov v Pragi je naraščalo od leta do leta. Slovenci, Hrvati in Srbi smo imeli v Pragi svoja dijaška društva. Pod Masarykovim vplivom se je v Pragi nad nami, sinovi istega naroda, vedno bolj uveljavljalo ono realno jugoslovenstvo, ki v spoznanju usodne povezanosti vseh delov našega naroda vidi osnovno misel naše eksistence. Leta 1909 se je preselila v Prago skoraj cela zagrebška univerza. To leto je bilo v marsičem merodajno za bodoče skupno delo srbske, hrvatske in slovenske inteligence v pripravah in v borbah za naše narodno zedinjenje. Leta 1910, smo na velikem slovanskem

dijaškem kongresu skušali doumeti moč slovansktva, njegov razvoj in možnosti slovanske sile. To so bili plodni, pozitivni podvigi v realnem delu za našo narodno in splošno slovansko stvar, a istočasno so ta leta osebno povezala mnoge naše omladinke z vrstniki iz drugih slovanskih narodov ter ustvarile novo vzajemnost, kakršne ni preje ne pozneje poznali nismo.

Posebno pristrčni so bili odnosi med nami slovenskimi študenti in češkimi dijaki. Naše organizacije so bile v trajnih medsebojnih stikih. Naša praška »Adrija« je imela svoje prostore v velikem poslopju Zveze čeških akademskih društev v Spaleni ulici, kjer je ves dan mrgolelo dijaštvo, kakor v panju. Bili smo i sami enakopravni člani te zveze in deležni vseh ugodnosti, ki so jih češka dijaška društva, odnosno češko dijaštvo imeli. Med nami so se razvijali osebni in prijateljski stiki in v naših društvenih prostorih je bila stalno družba naših in čeških dijakov. Na naše debatne večere so prihajali delegati čeških dijaških organizacij, ne samo kot službeni gostje, temveč kot tovariši, ki so včasih krepko posegali v debato. Zlasti dragocena so nam bila razna dijaška narodno obrambna društva, ki so obstojala kot podružnice raznih čeških narodno obrambnih organizacij. Tu smo videli, s kakšno sistematično neumornostjo in s kako praktičnimi sredstvi se je vodilo in vršilo prosvetno in gospodarsko narodno obrambno delo. V akademskih strokovnih in stanovskih organizacijah smo imeli na razpolago bogate biblioteke, mogli poslušati zanimiva predavanja, a politične dijaške skupine so nam rade volje dajale vpogled v svoje snovanje in v svojo politično vzgojno delo.

Vsem bivšim praškim dijakom ostane zlasti nepozabna doba ko je vodil češko dijaško zvezo pravnik L. Tvrzicky, mladenič visoke inteligence, neumorne delavnosti, ki ga je vezala še posebna ljubezen z jugoslovenskimi brati in zlasti z nami slovenskimi študenti pristrčno prijateljstvo in tovarštvo. Tovariš Tvrzicky je že davno mrtev. Za časa vojne je bil v Ameriki in si je stekel neminljivih zaslug za udeležbo ameriških Čehov v osvobodilnih borbah. V Chicagu stoji danes njegov spomenik.

Seveda smo slovenski študentje sodelovali tudi pri raznih kongresih posameznih čeških dijaških pokretov. Bili smo dobrodošli gostje češke agrarne akademsek omladine, imeli smo zveze z narodno-socialnim studentovskim gibanjem, ali največ privlačne sile je imel seveda za nas realistični pokret, ki mu je bil vzornik profesor Masaryk. S svojimi češkimi tovariši so se premnogi od nas poglobili v pravo, vztrajno sokolsko delo in šele v Pragi doumeli vso dalekosežnost sokolskega nauka.

Bili smo stalno skupaj. Bratsko in tovariško smo delili dobro in zlo. Češke menze so bile slovenskemu studentu ravno tako odprte, kakor češkemu. Pri manifestacijah in demonstracijah smo korakali, klicali in razgrajali ramo ob ramo. Kdo od takratnih praških študentov se ne spomni na burno leto 1908., ko je zaradi dogodkov na slovenem jugu češki študent pogumno dvignil zastavo upora proti Avstriji in potegnil za seboj celo češko javno mišljenje. Na »cesarski« dan, 2. decembra 1908., smo v Pragi s tihim, pa celo tudi glasnim veseljem poslušali rožljajoče bobne na mestnih ulicah, ki so naznanjali proglasitev obsednega stanja...

Slovenski študenti smo odhajali iz praške univerze bolj pripravljeni za narodne borbe v našem malem narodu, a predvsem prežeti z novim optimizmom in z nepokolebljivo vero v našo bodočo svobodo. Z našim odhodom se vezi niso pretrgale. Puščali smo za seboj češke prijatelje in tovariše za vse življenje. Nesli smo s seboj občutek, globoke hvaležnosti in ljubezni do te češke omladine, s katero smo tako bratsko vz-

rastli. Mnogi izmed nas je pozneje srečal s praškim češkim tovarišem v borbah za zedinjenje in mnogi češki prijatelj iz vesučiliških let je izpričal svojo ljubezen za Jugoslavijo s svojo krvjo kot jugoslovanski dobrovoljec. Nepozabna ostanejo vsakemu slovenskemu praškemu studentu njegova praška leta. Nepozabni njegovi češki profesorji. Nepozabna stara praška univerza, katere luč je kakor plamenica vedno bolj

osvetljevala tudi pot našega naroda v boljše bodočnost. Danes so te visoke šole zaprte in v Pragi ni nobenega slovenskega studenta. Češki dijak sam je brez strehe. Ali s tem globljo ljubeznijo se jugoslovenska nekdanja in današnja akademska omladina čuti povezano z mlado češko generacijo v trdni veri, da pride zopet dan ko bo ramo ob rami korakala novim ciljem naproti.

Slovanstvo v preteklosti

Danes, ko divja nad Evropo vihar nove svetovne vojne in ko so rane, ki so bile prizadejane dvema slovanskima narodoma, še čisto sveže, je prav, da se znova ozremo na nauk o slovanski skupnosti in vzajemnosti slovanskih narodov ter da ob njem razmislimo, ali je slovanstvo še činitelj v dobi, ko so težnje za prevlado in uničenje šibkejšega na vrhuncu, in kakšna so pota, po katerih naj slovanski narodi krenemo v bodočih dneh.

So namreč med nami ljudje, ki z nekakšno trdno prepričanostjo ali pa morda s čisto določenimi nameni trosijo mnenje, da ideja slovanske vzajemnosti nima več življenjske sile in da je misel o mogočni slovanski skupnosti, ki naj bi vsem slovanskim narodom kot celoti zajamčila boljše bodočnost, le utopičen sen razgretih glav. Ti ljudje pravijo, da je treba slovansko idejo za vselej zapustiti in da mora vsak slovanški narod zaživeti popolnoma samostojno življenje, ki se niti najmanj ne sme naslanjati na čustva ali zavest pripadnosti k veliki slovanski družini.

Oglejmo si zatorej usodo slovanstva v preteklosti, pa bomo videli, česa se lahko naučimo iz nje za sedanjost in bodočnost!

Slovani smo dokaj pozno posegli v zgodovinski razvoj Evrope. Germanski in romanski narodi so bili napadalni, zavojujoči narodi, dočim so Slovani bili mirno poljedelsko ljudstvo, ki je na združni osnovi ustvarjalo pogoje za svoje gospodarsko blagostanje. Toda Slovani so morali drago plačati svojo vojaško, iz miroljubnosti izvirajočo šibkost: polabski, baltski, panonski in korotanski Slovani so postali žrtev tujih, državno že zgodaj organiziranih napadalcev. Z vsiljenimi vladarji, z izkoriščanjem nastajajoče narodne diferenciacije, s pokristjanjevanjem in izrabljajoč poznejše verske razkole, so tujci poskušali ustvariti čim večji prepad med Slovani. Vedeli so, da morejo prevladovati nad velikanskimi, neizmerno plodečimi se slovanskimi množicami le, ako jih razcepijo, vsadijo med nje nasprotstva in celo med njimi samimi zanetijo bratomoren boj.

Toda kljub temu, da so prizadevanja tujih narodov po zdrobitvi slovanske skupnosti v marsikaterem pogledu uspela, ni zavest krvnega sorodstva in povezanosti med Slovani nikoli ugasnila. Skozi stoletja so se pri vseh slovanskih narodih javljali prosvetljeni mošnje, ki so učili, da so Slovani ena sama velika družina in da je sleherni izmed slovanskih narodov le ud, le veja slovanske zajednice. Res je sicer, da nas je politični razvoj razdvajal in slabil, toda zgodovina nam izpričuje, da so kljub vsem pretresom, ki smo jih Slovani doživeli, obstojale med nami tesne vezi, ki so v najrazličnejših oblikah dobile zunanega izraza. Značilno je, da tuji zgodovinarji od početka sploh niso razlikovali posameznih slovanskih vej, ampak so vse Slovane jemali kot celoto. K temu jih je v prvi vrsti zavajala tesna jezikovna sorodnost Slovanov, jezikovna sorodnost, ki je še danes mnogo večja nego pri kateri koli drugi skupnosti. Ni zgolj slučaj, da pri Germanih in Romanih ni opaziti tako velike jezikovne sorodnosti med posameznimi narodi, kakor to lahko ugotovimo pri slo-

vanskih narodih. Dočim se niti južni in severni Nemec, južni in severni Italijan med seboj ne moreta sporazumeti, čeprav se priznavata k isti nemški in italijanski narodnosti, ni bilo in ni med jeziki slovanskih narodov tolikih razlik, da bi se n. pr. celo zastopnika dveh med seboj najoddaljenejših slovanskih vej, Slovenec in Rus ne mogla razumeti.

V devetnajstem stoletju, v katerem je pod vplivom idej velike francoske revolucije zajela narodna ideja vse evropske narode, je slovanstvo, ki je poprej bilo bolj čustvena kot miselna vez, dobilo pri vseh slovanskih narodih svojih vnetih zagovornikov in mladina je bila tista, ki se je vanj najbolj poglobljala, išoč v njem kažipotov za svoje delo. Cel rod slovanskih kulturnih delavcev, Puškin, Mickiewicz, Kollár, Preradović, Vazov, Zmaj in Prešeren so bili usmerjeni slovansko. Slovanski in hrvaški študentje so romali v zlato Prago — središče slovanske misli in po svojem povratku domov seznanjali široke množice s slovansko idejo. Hrvati so pripomogli k narodnemu probujanju Slovencev, Srbi in Bolgari so v Rusih našli silnega slovanskega zaščitnika. Res je sicer, da so v tedanji dobi pojmovali slovanstvo bolj kulturno kot politično. Toda prizadevanje po kulturni vzajemnosti vseh Slovanov je rodilo gibanje za politično osvobodjenje zatiranih slovanskih narodov. Zavest velike slovanske skupnosti je postala močnejša revolucionarna sila, ki je pred vsem malim slovanskim narodom dajala notranjega vzgona za osvobodilno borbo proti tujcu.

Morda bodo prav dogodki zadnjega časa izmodrili vse tiste, ki se predajajo malodušju in ki ne verujejo v možnost in koristnost slovanske vzajemnosti. Marsikaj bi lahko bilo drugače, če bi slovanska ideja globlje prodrla v srca onih, ki vodijo politične vozove slovanskih narodov. Ozkoprčnost, majhnost in zastrtost pogleda, ljubimkanje z zahrbtnim tujim sosedom, skakanje bratu v hrbet — tu je iskati vzrokov za tako žalosten konec dveh mladih, komaj osvobojenih slovanskih držav. In bolj kot kdaj prej mora danes poznati vsakdo, ki budno spremlja čas in dogodke, da je ohranitev svobode in neodvisnosti slovanskih, predvsem malih slovanskih narodov mogoča le v trdni povezanosti vseh slovanskih narodov, v povezanosti, ki ne temelji le na papirnatih pogodbah, ampak na krvni, jezikovni in kulturni sorodnosti ter na zavesti skupne usode. Vsak udarec, ki zadene četudi najmanjšo vejo slovanstva, zadene vse Slovanstvo.

Slovani smo lahko srečni, da nas je narava obdarila s plodnostjo, ki ji ni najti enake med ostalimi narodi. Med tem ko pri germanskih in romanskih narodih število rojstev stalno pada, narašča število slovanskega prebivalstva neprestano. Statistike o prirastku v posameznih državah pričajo, da bodo slovanski narodi v nekaj desetletjih številčno močnejši od vseh ostalih evropskih narodov. V tem je edino jamstvo, da Slovani, kljub težkim udarcem, ki jih je politična slepota zakrivila v zadnjem času, ne bomo izkrevneli, ampak da bomo ostali in dali Evropi svoj slovanski pečat.

S skrbjo in z dvomi gledajo sicer nekateri na sedanjo Rusijo in se plašijo ljubezni zanjo, češ da ni slovanska. Res je, da je boljševisem poskušal spraviti ruski narod na pot internacionalizma in borbe za svetovno revolucijo. Toda neuspehi, ki so jih v svojem prizadevanju doživeli boljševiski teoretiki, so dokazali, da tako velik slovanski narod, kakršen je ruski, ne more biti nič drugega nego slovanski narod. Ob neusaljivosti ruskega narodnega genija bodo kmalu izplahneli še tisti revni ostanki boljševiskih idej, ki so zapustili svoje sledove v ruskem narodu. Od razvoja in uspehov ruskega naroda pa bo v bodočnosti brez dvoma zavisela tudi usoda ostalih slovanskih narodov. Ruski narod bo kot največji slovanski narod prvi v družini vseh slovanskih narodov, najmočnejši v skupnosti, ki si bo, stopajoč po pravih potih, zagotovila neodločanje v usodi Evrope in s tem boljše bodočnost vesim Slovanom.

Mladina, ki je vselej nositeljica napredka, mora biti prva in najvnetejša zagovornica vse-slovanstva. Dvigati zavest pripadnosti k veliki slovanski skupnosti, gojitev ideje slovanskega bratstva, delo za politično moč Slovanov, to so naloge jugoslovanske mladine. Spoznavanje slovanske preteklosti, učenje slovanskih jezikov, odpravljanje vsega, kar Slované med seboj loči, in pospeševanje, kar jih drži, tu je polje za udejstvovanje nas, najmlajših zagovornikov slovanske misli.

Nekaj misli o Češkem Sokolu

Ko je leta 1862 s Fügnerjem in mnogimi narodno zavednimi inteligenti ustanavljal Tyrš Praškega Sokola, je dobro vedel, kaj hoče z njim dati narodu lepega in koristnega. Vedel je, da je treba češki narod ne le zbuditi k stari zavesti lastne moči, temveč ga tudi preroditi in ga zlasti z istočasno telesno, npravstveno in narodno vzgojo pripraviti za velike naloge, za borbo in končno zmago.

Češko Sokolstvo je tudi v polni meri izpolnilo vse nade, ki jih je vanj stavil njegov ustanovitelj. Razraslo se je in razvilo v mogočno telesno-vzgojno in vsenarodno organizacijo, ki je s svojimi zleti, uspehi na mednarodnih tekmah že davno pred svetovno vojno opozorilo ves kulturni svet nase, s tem pa prirodno tudi na češki narod in njegove težnje po svobodi. Toda Tyrš ni mislil samo na svoj narod — tem več je želel, da se Sokolstvo razširi tudi med druge slovanske narode, da postane med njimi krepka vez in pobornik slovanske vzajemnosti. In tudi v tem pogledu so se izpolnili njegova pričakovanja, saj so sokolsko misel sprejeli za svojo kmalu Jugoslovenci, Poljaki in končno tudi Bolgari in Rusi. Niti mali, osamljeni in v nemškem morju toneči lužiški Srbi niso hoteli zaostati. In pri vseh akcijah za razvoj Sokolstva med Slovani so v odlični meri sodelovali tudi češki Sokoli, ki so prihajali kot učitelji med razne slovanske rodove, ali pa z raznimi tečaji, ki so jih posečali mnogi Sokoli iz raznih slovanskih zemlj. Veliko pa je bilo tudi število slovanskih visokošolcev, ki so študirali v Pragi in bili člani Praškega Sokola, ki so iz njega prinesli domov mnogo znanja in zanosnega navdušenja. Tega jim je znal vlti nepozabni veliki načelnik brat Jindra Vaniček.

Po komaj polstoletnem obstoju je češko Sokolstvo moglo pokazati na naravnost ogromne uspehe — saj je bil ves narod preroden in pripravljen na boj, kar je najlepše manifestiral že na nepozabnem vsesokolskem zletu leta 1912 in dve leti kasneje na bojnih poljanah, kjer je češki narod v legijah pričel ob strani zaveznikov z borbo za svoje osvobodjenje. In baš iz

sokolskih vrst je izšlo največ legionarjev borcev. Baš Sokoli so bili največji heroji, da imenujemo zgolj Josipa Šveca, Kratochvila, Jana Čapka, Vašatko in Štefanika.

In ko je prišel veliki dan osvobođenja je bilo zopet Sokolstvo ono, ki je prevzelo v svoje roke ustrojstvo varnostne službe in organiziralo pred povratkom legij domačo armado, ki je

kaj kmalu morala pohiteti braniti komaj pridobljeno svobodo Slovaške.

Ko pa je dokončalo svojo osvobodilno vlogo, se je Sokolstvo takoj povrnilo v telovadnice, ta večni izvor narodove moči, mladosti in odpornosti, vzgajajoč nov, mlad rod za nove naloge v svobodni domovini. Razvoj po vojni je bil še močnejši, saj so odpadle vse ovire in težave, pa tudi ozemlje domovine se je znatno razširilo. Že leta 1920 je Sokolstvo priredilo kljub vsem povojnim težavam svoj prvi povojni zlet, ki je sijajno uspel in dal mnogo pobud škem.

Ing. Stanko Murko:

Češkoslovaška znanstvena knjiga

Jugoslovenska javnost je kazala vedno mnogo zanimanja za leposlovne češke in slovaške knjige, katerih prevodi v srbohrvaščino ali v slovenščino predstavljajo že manjšo knjižnico. Mnogo manj je znana znanstvena knjiga naših severnih bratov. To si lahko razložimo, če upoštevamo, da naša inteligenca navadno posega zlasti po nemški znanstveni literaturi, ki daje v večini primerov zadovoljive podatke. V nasprotju z leposlovnimi, prevodi znanstvenih knjig skoro ne prihajajo v poštev in je vsled tega pogoj za temeljiti študij češke znanstvene knjige pasivno znanje jezika, kar se zdi mnogemu kot resna ovira, dokler ne prebrodi prvih težav. Za večino jugoslovanskih absolventov češkoslovaških visokih šol pa je češkoslovaška znanstvena knjiga postala nepogrešljiv vir novega znanja.

Temelj za razvoj znanosti je del že leta 1348 nemški cesar in češki kralj Karl IV, ki je ustanovil po njem imenovano univerzo v Pragi, prvo v srednji Evropi. Takratna Praga, sedež bogatega češkega kraljestva, je postala priznana kulturno središče srednje Evrope in si ohranila tudi svoj položaj, ko je leta 1409 po zaslugi reformatorja Husa univerza prešla popolnoma v češke roke. Ta sloves si je ohranila Praga preko vseh verskih vojn XV. stoletja, kot je videti tudi iz pisanja takratnih Nemcev, vse do katastrofalne trideset letne vojne, ki se je večinoma vršila na čeških tleh in uničila skoro vse materialne in kulturne vrednote češkega naroda.

Pomislamo samo, da se je število prebivalstva na Češkem skrčilo v času tridesetletne vojne od

Svoj zadnji veliki zlet je imelo češkoslovaško Sokolstvo leta 1938, ko so se na obzorju Evrope že grmadili težki oblaki, ki so se s svojo grozečo temo in žarečimi, vse uničujočimi bliski že pojavili tudi na mejah Češkoslovaške. Zlet je kljub obli krizi v svetu sijajno uspel. Bil je mogočna in močna manifestacija narodne samozvesti, pripravljenosti za boj, a tudi manifestacija slovanskega bratstva. V tem letu je štelo češkoslovaško Sokolstvo 52 žup z nad 3000 društv in 270 odseki, ki je v njih bilo 270.420 članov, 119.000 članic, 57.780 moškega in nad 51.000 ženskega naraščaja, 134.000 moške in 158.800 ženske dece, skupno torej nad 800.000 pripadnikov. Nad 1300 sokolskih edinic je imelo lastne sokolske domove, letnih telovadišč pa je bilo nad 2000. To je zadnja statistika, ki jo imamo na razpolago. Iz nje vidimo ogromnost in veličino te edinstvene organizacije, temelječe na prostovoljni disciplini in demokratskih načelih.

In ako so prišli nad bratsko češkoslovaško zemljo težki dnevi preizkušnje, ni bilo Sokolstvo krivo začasnega propada samostojne države, temveč so bile temu krive izven naroda in v njegovih političnih strujah vladajoče razmere. Sokolstvo pa tudi danes med Čehi visoko dviga prapor narodne zavesti, ono s svojim delom ohranja narod pri odpornosti in moči. Ono ga varuje malodušja, dalo pa je tudi že nove žrtve za svoj narod, ki bo o njih pisala objektivna zgodovina.

Slavna je prošlost Sokolstva, motna je — žal — danes njegova sedanost, toda zmagala bodo končno njegova načela, ker zмага vedno resnica in pravica, ker zмага vedno luč nad temo, nad zaslepljenostjo in zavedenostjo. In ako zмага sokolska misel, ki družji in ne razdvaja, zмага tudi slovanska misel, ki edina more zagotoviti Slovanom trajen mir, svobodo in nemoten razvoj. V to verujemo, za ta cilj delamo in če bo treba — se bomo za dosego teh smotrov tudi borili.

2.000.000 na 800.000 in da so bili vsi politični in kulturni vodje naroda deloma ubiti, deloma so morali v emigracijo! Med slednjimi je bil tudi pedagog svetovnega slovesa J. A. Komenský, ki je na odhodu iz domovine izrekel usodne besede: »Verjamem, da se bo po vseh nesrečah zopet tvoja usoda, o češki narod, vrnila v tvoje roke!« Visoka kultura od XIV. do XVII. stoletja je zapustila bogate sledove v mnogih znanstvenih knjigah vseh strok, pisanih deloma v češkem, deloma v latinskem jeziku.

Po tridesetletni vojni je nastopilo kulturno »temno«, ki je trajalo preko 100 let. Šele doba prosvetljenstva je prinesla Čehom nove žarke domače znanosti. Leta 1773 je bilo ustanovljeno »Kraljevsko češko znanstveno društvo«, v tej dobi je deloval J. Dobrovský, ki je položil temelj slavistiki, ki ima do danes svoje priznane središče v Pragi.

Doba romantizma v prvi polovici XIX. stoletja je vrnila Čehom izgubljeno samozavest in opozorila na slavno prošlost Češkega naroda. Iz tega časa so odlična zgodovinska in jezikoslovna dela.

Nova doba razvoja češke znanosti se je začela z letom 1882, ko je bila ustanovljena zopet samostojna češka univerza, ki je dobila v Masarykovih osebi največjega boreca za resnico brez tendence in predsodkov. Ta smer realizma — iskanja polne resnice — je ostala rdeča nit v vsej poznejši znanosti, kot se da najbolje zaslediti v zgodovini in filozofiji.

Tudi tehnične znanosti so se na Češkem v tem

času lepo razvijale. Leta 1895 so češki tehniki ustanovili združenje »Technická matice«, ki je prevzelo nalogo tehnične akademije. S tem dejanjem so češki tehniki pokazali ogromno življenjsko moč, saj jim je nemška tehnična znanost navidezno popolnoma zadostovala. Zasluga Matice je, da imajo danes Čehi poleg bogate tehnične literature popolnoma izdelano tehnično terminologijo, kakršno Slovenci še pogrešamo.

Največji razvoj je seveda češkoslovaška znanost doživela po svetovni vojni. Mlada republika je pokazala popolno razumevanje za kulturne potrebe vseh državljanov. Tisočletna kulturna ločenost Čehov in Slovakov je bila prekinjena. Slovaki so dobili vse kulturne ustanove, katerih pod madžarsko upravo sploh niso imeli. Poleg nove češke univerze v Brnu so tudi Slovaki dobili svojo univerzo v Bratislavi in v zadnjih letih tehniko v Košicah. Brno je dobilo svojo češko tehniko. Nemci niso bili prikrajšani, saj so obdržali svojo univerzo v Pragi in obe tehniki v Pragi in Brnu, ki so uživale popolno akademsko svobodo.

Največji razvoj je dosegel študij slavistike. Pri slovanskem seminarju praške filozofske fakultete je v celoti obstajalo 12 profesor za vse slovanske jezike in literature. Prezident Masaryk je ustanovil kot središče vzajemnega kulturnega in gospodarskega zbliževanja »Slovanský ústav«, ki izdaja znanstvena dela v vseh slovanskih jezikih, pri čemer uveljavlja načelo, da je medsebojno pasivno znanje slovanskih jezikov zelo lahko dosegljivo in potrebno.

Velike državne podpore so uživali znanstveni zavodi, kot so Češka akademija, Kraljevsko Češko znanstveno društvo, Matica češka, moravska in slovaška, Društvo matematikov in fizikov, Safarikova učena družba v Bratislavi itd., ki so večino svojih dotacij porabili za izdajanje znanstvenih knjig in študijske namene. Ker so večino knjig izdajale strokovne korporacije in fakultete deloma z državno podporo, opozamo povsod sistematičnost.

Med najlepše sadove češke znanosti spadajo zgodovinska dela, ki v pravilni obliki brez tendencioznosti kažejo slavno prošlost, vendar tudi napake Češkega naroda. Bogato literaturo imajo juristi, matematiki, medicinci, prirodoslovci, kemiki in drugi. Za nas je zelo važna tehnična literatura. Prej omenjena »Matica technická« je izdala 15 zvezkov »Tehničnega priročnika«, ki ga morejo z uspehom uporabiti vsi naši tehniki. V celem je izdala »Matica technická« do leta 1936 233 knjig oziroma zvezkov, med njimi 26 za širšo javnost. Njene knjige se prodajajo dijakom za polovično ceno, kar je pač pravilno razumevanje prilik. Ker »Češka akademija znanosti in umetnosti« ni hotela vzeti pod svoje okrilje tudi tehnikov, je bila po vojni ustanovljena »Masarykova akademija dela«, kot znanstvenotehnična akademija, ki je izdala tudi mnogo publikacij in tudi drugače podpira znanstvenotehnično delo. Društvo inženirjev je tudi izdalo večje število knjig in časopisov ločenih po poslovnih, tehničnih strokah. Mnogo dobrih tehničnih knjig so izdali privatni založniki, tako da češkemu dijaku sploh ni treba razen v specielnih slučajih posegati po tujih knjigah.

Isto kot za knjige velja tudi za časopise. Njihovo število je presenetljivo visoko, ker so tudi med njimi mnogi izhajali iz privatne iniciative.

Prav poseben pomen imajo ogromne študijske knjižnice. Imenujem izmed mnogih samo univerzitetno in tehnično knjižnico v Pragi, ki sta najbolj znani. Univerzitetna knjižnica ima preko 1 milijon knjig, z velikimi študijskimi dvoranami in sobami, s preglednimi kartotekami in strokovnim personalom, tako da je dijakom delo zelo olajšano. Isto velja tudi za tehnično knjižnico, kjer je izdaja knjig do kraja mehanizirana. Poleg tega imajo seveda svoje knjiž-

nice vsi instituti, tako da dijakom sploh ni treba kupovati drugih knjig.

Kako nerazveselivo sliko predstavljajo v tem oziru naše knjižnice! Težko pričakujemo otvoritev univerzitetne in mestne knjižnice, kjer bo tudi na razpolago približno 2000 češkoslovaških znanstvenih in beletrističnih knjig kot spomin na razstavo češkoslovaške knjige leta 1936 in zadnji dar češkoslovaške vlade naši beli Ljubljani.

Državna katastrofa lanskega leta pomeni tudi težek udarec za nadaljnje izdajanje znanstvenih

knjig. Mnogo korporacij je moralo začasno prekiniti izdajanje knjig oziroma zelo omejiti. Časopisi istih strok so se morali združiti, deloma so morali zmanjšati obseg ali celo likvidirati, vendar stremenje Češkega naroda po napredku je ostalo nezlomljeno. Obstoječa literatura nadomešča težko prizadetemu dijaštvu začasno zaprte visoke šole in ostaja vsemu češkemu narodu edini zvesti prijatelj, ki ga ne zapusti niti v najtežjem času in ki mu daje upravičeno upanje, da narod s tako bogatim kulturnim zakladom pretrpi tudi najhujše udarce.

Dr. Bratko Kreft:

Čehi in gledališče

Brez vsakih rodoljubnih pretiravanj in slovanskega zanešenjstva je treba priznati, da je češko gledališče po svetovni vojni doseglo tako visoko kulturno in umetniško stopnjo, da ga je treba šteti med najznačilnejše in umetniško najpomembnejše ustanove sodobne evropske kulture. Med zapadno evropskimi slovanskimi narodi so Čehi že več desetletij zavestno in smotno posvečali največ pozornosti gledališki umetnosti, ker so se v najgloblji meri zavedali, da je ravno gledališče eno izmed prvih narodnih kulturnih in umetniških žarišč, koder se morejo stekati najsilnejši narodni tokovi, ki bruha iz njega kot kulturni in umetniški gejziri, vračajoči se v žuborečih, kristalno čistih in svetilnih lokih v višji, umetniški obliki tja nazaj, odkoder so izvireli. Kult gledališča je pri Čehih prav tako močan kakor pri Rusih; oboji ga goje v toliki meri, da je prav zaradi ljubezni in vneme, s katero skrbijo za razvoj svoje gledališke umetnosti, ta kult primerjati s starogrškim Pri Čehih je mogoče prvinski ljudski stvariteljski element še nekoliko širši, ker se je z gledališkim elementom združil tudi muzikalni. Ni si namreč mogoče predstavljati češkega gledališča brez češke muzike, brez češke opere. Smetanova opera »Prodana nevesta« je čudovita sinteza muzikalnega in komedijskega elementa. Oba sta v njej zastopana v zvrhani meri. Toda to še ni vsa njena pomembnost in vrednost. Oba elementa rasteta neposredno iz ljudske in narodne prvobitnosti in duševnosti, ki sta našli v Smetanovem geniju svojega velikega umetniškega oblikovalca.

Usoda malih narodov, ki so po največkrat izročeni milosti in nemilosti tuje grabežljivosti, se zrcali tudi v njihovi umetnosti, zlasti v gledališču, če je narod pravočasno spoznal njegovo veliko vrednost zase. Malemu narodu, ki mora v svoji zgodovini velikokrat trepetati za svojo politično in narodno neodvisnost, ne more biti gledališče le obča moralna ustanova, kakor je to za Nemce zapisal Schiller, ali kakor tudi Shaw zagovarja v našem času smisel svoje satirične dramatike, v kateri se posmehuje nad človeškimi slabostmi. Ibsen se ni posmehoval, temveč je bil notranje skrajno ogorčen in prizadet. Tudi Shaw se čuti prizadetega, toda on si pomaga s sarkazmom in ironijo, trdno verujoč, da so vse človeške lastnosti tako smešne in majhne, da bodo mogoče nekega dne vendarle izginile ali pa vsaj ne bodo tako bistveno odločujoče v družbenem življenju, kakor so danes. Schiller, Ibsen, Shaw so najtipičnejši zastopniki tiste dramatike, ki vidi v gledališču občo družbeno moralno ustanovo. K takemu pojmovanju gledališča se nagibljejo tudi dramatike vseh manjših narodov, toda pri njih se mu priključuje še posebno važen element — to je poudarek narodnosti — ki izhaja iz njih posebnega družbenega in narodnega položaja v sklopu svetovnega reda, v katerem se vedno gospodarijo imperializmi velikih držav in narodov in ki od časa do časa ogrožajo narodno in tudi kulturno neodvisnost manjših narodov in njih držav. tvor. Zato je pri teh

narodih povdarek narodnosti v njih umetnosti veliko večji ko pri velikih. Prisiljeni so tudi v njej tu in tam povdariti, braniti in dvigati svojo narodno zavest in bičati nedostatke svojega okolja ne zgolj iz družbeno etičnih razlogov, temveč tudi iz narodno etičnih razlogov. To je prav posebno mogoče ugotoviti pri dramatikih tistih narodov, ki niso imeli vedno svoje narodno-državne samostojnosti, temveč so bili prisiljeni živeti v okviru tuje, narodnostno, socialno in kulturno neprijazne državne tvorbe. Češka dramatika devetnajstega stoletja nosi na sebi značilne pečate takega stanja, ki ji je narekoval marsikakšno idejo in ji določal celo umetniško obliko v okviru borbe za ohranitev narodnega bistva kakor tudi za osvoboditev. Češka osvobodilna borba je mogoče med vsemi evropskimi narodi, ki so v davni preteklosti za dalje časa izgubili svojo samostojnost, najbolj tesno povezana z razvojem svoje dramatike in gledališča. Največji dokaz te povezanosti, dokaz, ki je prešel že v simbol, je narodna himna »Kdy domov můj?«, ki jo je leta 1836. prvič zapel pevec in igralec Strakatý kot pevski vložek v ljudski igri »Fidlovačka«, katero je spisal K. Tyl, eden izmed prvih znamenitih čeških ljudsko narodnih dramatikov in organizatorjev češkega narodnega gledališča. Tako se je češko gledališče za vse ke zvezalo s svojim narodom. Da se je sploh mogla taka trajna zveza med njima izvršiti, je treba predvsem pripisati dejstvu, da so se že pred koncem prve polovice 18. stoletja znašli med Čehi ljudje, ki so spoznali pomen in vrednost gledališke umetnosti v razvoju narodne kulture kakor tudi z njegovo narodno obrambno borbo. Patriotizem stare češke dramatike vendarle ni zgolj običajno rodoljubje, temveč je izraz notranje trdne in neomahljive narodne samozvesti, ki je ni mogla omajati niti večstoletna politična odvisnost in zapostavljenost. Ta notranja narodna samozvest in vera vase in v svoj narod nista naroda samo ohranjali, temveč sta ga tudi oplojali in bogatili. Z vztrajnostjo in neomahljivostjo so si kljub težkim oviram korak za korakom utirali pot, ki je njihovo gledališče pripeljala na tisto umetniško stopnjo, ki ji ne morejo danes zanikati niti največji nasprotniki češkega naroda.

Ko so v maju leta 1869. polagali v Pragi temelj Narodnemu gledališču, so »Narodni listi« dr. Sladkovskega zapisali: »Sešli smo se danes h generalnemu zasedanju češke krone!« Polaganje temeljnega kamna za Narodno gledališče je pomenilo za Čeha toliko kakor zasedanje češkega parlamenta. V češki zgodovini je težko najti vidnejšo kulturno ali politično osebnost, ki bi tudi javno ne pokazala skrbi za razvoj češkega gledališča. Kadarkoli se je začutilo, da je Narodno gledališče preveč krenilo na zabavno plat, so gromko zazvenele Havličkove in Nerudove besede, da ne sme biti narodno gledališče nikoli ne zabavišče, kakor ne sme biti le shajališče privilegirancev in visoke gospode. Saj ni mogoče zatajiti, da je narodno in kulturno borbo v preteklosti vodilo v prvi vrsti češko meščanstvo, toda

najsposobnejši njeni voditelji so se skoraj vedno zavedali, da je vsakršna borba brez sodelovanja širokih ljudskih množic brezuspešna. Ko je 1881. l. pogorelo Narodno gledališče v Pragi, je češki narod v sorazmerno kratkem času zbral potrebno vsoto za zidanje novega Narodnega gledališča. Kadar so ga doletele kakšne krize, v katerih se je pokazalo, da se je njegova ravan odmaknila od narodnih množic, se je zaslislal drugi klic, ki se je priključeval Hvaličkovemu in Nerudovemu: »Narodno gledališče je last vsega naroda!« To ni bil poziv zoper umetniško degradacijo, kakor se to kaj rado čuje pri nas, ko se od časa do časa oglašajo glasovi, ki hočejo gledališče »popularizirati« na račun umetnosti, temveč le poziv po demokratizaciji, po ustvarjanju tistih pogojev, ki omogočajo uživanje gledališke umetnosti tudi najširšim narodnim množicam, s katerimi nobeno narodno gledališče ne sme izgubiti stikov, če hoče, da bo raslo iz njega in se vraščalo vanj.

Prizadevanje najsposobnejših vodnikov češkega gledališča je bilo že v prvih letih novega stoletja usmerjeno iz rodoljubnega repertoarja tudi v splošni umetniški repertoar, kajti zavedali so se, da je treba iti od stopnje do stopnje vedno višje, kakor so si tudi bili v svesti, da bodo v svoji osvobodilni borbi uspešno opozorili prija-teljske narode nase, če bodo pred evropsko javnostjo dosegli priznanje svoje gledališke umetnosti. Zato so ob nastopu novega stoletja po Kvapilovi zaslugi začeli razširjati in dvigati umetniško ravan češkega gledališča z velikimi dramskimi deli iz svetovne literature, prizadevajoč si dati jim originalno odrsko podobo. Višek teh prizadevanj pomeni za Narodni divadlo delo režiserja dr. Hilarja, ki je od Kvapila započelo delo nadaljeval, čeprav v drugi umetniški obliki, ki jo je tirjal od češkega gledališča čas in nove razmere v svobodni češkoslovaški republiki.

Dvajset let češkoslovaške republike pomeni do sedaj največji in najvišji razmah češke gledališke kulture. V tem obdobju je češka gledališka umetnost odločilno posegla med prizadevanja sodobnega evropskega gledališča. Hilarjevi uspehi niso bili le češki uspehi, temveč evropski uspehi, prav tako kakor so drame Karla Čapka dosegle z uprizoritvami v Parizu, Londonu, Newyorku itd. uspehe, s katerimi je narasel sloves češke kulturne tvornosti, vzbujajoč pred njo spoštovanje in priznanje. Gledališče avangardiste E. F. Buriana stoji na čelu vseh novih zapadno evropskih gledaliških prizadevanj, ki hočejo ustvariti čim bolj sodobno in čim bolj umetniško popolno odrsko ustvarjanje. Kakor pobožni verniki v svojem božjem hramu so se po politični in državni katastrofi oklenili Čehi svojih gledališč, ki so jim danes bolj kakor kdajkoli prej spet svetišča in zatočišča narodne in kulturne samobitnosti. Skrbno pazijo in si prizadevajo, da razširijo možnosti češkega gledališkega ustvarjanja. Ko so morali v novih razmerah odstopiti Stanovsko gledališče, so čez noč začeli organizirati priprave za zidanje novega, drugega Narodnega gledališča, ker je sedanje postalo premajhno in ne nudi dovolj prostora za tisto gledališko umetniško ustvarjanje, ki ga premore sodobni češki gledališki genij in kakor ga zahtevajo od njega razmere. V najkrajšem času so uredili Začasno gledališče, ki vsaj naj začasno nadomesti odvzeto Stanovsko gledališče, čeprav še deluje poleg Narodnega gledališča v Pragi še umetniško enako visoko stoječe Mestno gledališče s svojim Komornim gledališčem in čeprav obstajajo poleg teh še druga gledališča.

Saj je mogoče gledati na marsikateri češki gledališki uspeh z kritičnimi očmi, ki to ali ono odklanjajo, toda enega ne bo mogel nihče ne zanikati pa tudi ne ubiti: tiste velike in globoko ukoreninjene ljubezni, ki jo čutijo Čehi do

gledališča, do njegove umetnosti in dramatike. Ta ljubezen ni slepa, čeprav je velika, temveč izhaja iz globokega spoznanja, ki so se ga v najvišji meri zavedali že stari Grki, da ne more biti noben narod velik in kulturno pomemben, če nima svoje velike gledališke umetnosti, svojega narodnega gledališkega hrama. To spoznanje krepi in bodri trdno zavest, da številčna majhnost nikakor ne onemogoča malemu narodu, da bi ne bil velik po svoji kulturni tvornosti, nasprotno, če poleg svoje velike ljubezni in samo zavesti izkoristi tudi v največji meri svoje kulturne in umetniške stvariteljske sposobnosti, more številčno večje in politično močnejše in nasilnejše v umetnosti in kulturi celo

nadkriljevati. Najmanj kar zmore in tudi mora, če je obudil v sebi pravo voljo in vero, pa je, da jim je umetniško in kulturno enakovreden. Kar se gledališča tiče, so se tega Čehi vedno zavedali in se zavedajo. Nobene stvari se ne da priučiti. Vsaka stvar, ki hoče trajno živeti, mora pognati iz svojih lastnih in domačih korenin. V umetnosti ni mogoče posnemati, če se hoče ustvariti kaj trajnega in vendar je goreča želja tistih precej redkih slovenskih ljubiteljev gledališča, da bi se tudi v našem narodu vzbudila tako velika ljubezen do gledališča, kakor živi v Čehih že celo stoletje in kakor je za Slovence prvi obudil v sebi Anton Linhart, v katerem sta se združili češka in slovenska kri.

Češka književnost v zadnjem letu

Slovstvena proizvodnja je samo na svojih vrhuncih, t. j. v delu genialnih tvorcev, zanima tudi kot izrazito individualen, oseben produkt; vemo, da so ta dela v veliki meri zgoščena in prečiščena odraz svoje dobe in zato značilna tudi za narod in za določeno razdobje njegove zgodovine. V splošnem pa je književnost najbolj važna in zanimiva prav zaradi tega, ker je po svojem bistvu izrazito socialna; v nji se najbolj odraža življenje ljudi in narodov v nekem času, iz nje največ izvemo, kako narod misli in čustvuje, kakšni so njegovi ideali, njegove nadeje in skrbi.

Spričo tega se je treba — in v tem času še bolj kakor v mirni »normalni« dobi — zanimati za češko književnost, če hočemo spoznati položaj češkega naroda v enem najbolj tragičnih razdobj njegovih zgodovine. To tragično razdobje se je začelo v češkem slovstvu l. 1938. Tako zvana sudetska kriza, ki pa je bila — kakor je pokazal razvoj dogodkov — samo predigra mnogo večje, evropske in morda tudi že svetovne politične in civilizacijske drame, — ta kriza je povzročila velik obrat.

Odrska takisto kot resnična, življenjska tragedija povzročata v človeštvu katarzo, duševno očiščenje. Tudi v duši narodov opazamo podobne pojave. Češka literatura se je l. 1938 znašla na razvalinah mnogih svojih iluzij. Taki dve iluziji sta bili z ene strani zapadnjaštvo, evropsko v tistem visokem smislu kakor se je razvil po svetovni vojni, z druge strani pa mednarodni socializem s svojimi kulturnimi inačicami. Češka literatura je zlasti po l. 1918. žrtvovala mnogo tvornih energij tema dvema gesloma, ki sta pokazali v prelomnih trenutkih svojo stvarno nemoč. Velik del češke slovstvene (in sploh umetniške) produkcije je bil pod očitnim vplivom zapadnih slovstev in mladi literatje so dostikrat nekritično sprejemali vse, kar je postalo v zapadnih velemedih moda. Nočem reči, da n. pr. poetizem in surrealizem ne bi bila obrodila nič klenega in da ni zlasti prvi silno obrusil in do neslutnih odtenkov dognal češki lirski jezik. Toda dejstvo je, da bi ne mogla n. pr. na češki slovstveni tradiciji, ob upoštevanju velikih formalnih izpodbud in primerov iz lirike, razvijati še polnejša, še značilnejša in za češko duhovno kulturo pozitivnejša književnost. Prav tako ne kaže omalovaževati izpodbud, ki jih je dobivala češka literatura s strani socialističnega internacionalizma. Nekatere Horove, Neumannove in drugih socialne pesnitve, dela Olbrachta, Majerove in drugih so nedvomen primer plodnega stika. Kljub temu je mogel prevrat v nastrojenju in mišljenju, kakor je nastopil v jeseni l. 1938, likvidirati pretirano posnemanje zapadnih vzorov in vero v proletarski internacionalizem. Češki pesniki in pisatelji so se dokončno vrnili domov, na tla svoje domovine, v življenjski krog svojega naroda. Spoznali so, da se je treba čvrsto zakoreniniti in

iz lastnega naroda rasti v človeštvo. Nočem reči, da bi bili prej premalo Čehi, čeprav je znana neka presenetljiva izjava S. K. Neumanna. Tudi najbolj ekstremni poetisti kakor je n. pr. V. Nezval, so ostali dobri Čehi. Toda priti je moral velik zgodovinski sunek, da je odpadlo vse, kar je bilo preveč izumetničeno in premalo življenjsko. Od jeseni l. 1938. nastopa v vsej češki književnosti globoka in vsem očitna potreba najintimnejše povezanosti literature s svojim narodom. Če je bilo katerim pesnikom njihovo čestvo sekundarni pojav, je postalo sedaj primarni: v tem je značilnost tega prevrata.

Že v prvi polovici l. 1938., ko je majniška kriza globoko vznemirila češki narod in mu dala občutje negotovosti in ogroženosti, je »Básnický kalendář« v izdaji »Kmena« strnil najžlahtnejše sadove domovinskega in narodnega občutja v češki poeziji let. 1918—1938. Bil je z ene strani dokaz, da je v vsakem pomembnejšem češkem pesniku živela domovina, z druge strani pa je pozival pesnike k vrnitvi domov, kamor kliče pastirjeva trobenta čredo, ko se približuje vihar. Že prej je vzbudila smrt prezidenta T. G. Masaryka obilno žetev poezije najčistejšega domovinskega kova, vendar brez tiste otipljive tendenčnosti in brez duhovno manjvrednih, banalnih, zgolj priložnostnih in bombastičnih čustvenih izrazov. Ob sudetski krizi in po nji je nastalo zlasti v poeziji in v kratki prozi nekoliko novih vzornih primerov take duhovne združitve pesnika in domovine. Naj samo omenim nekatere sestavke Karla Čapka. Smrt tega plodovitega pisatelja v decembru 1938 je dobila v času, ko je legala tema na duše, nekaj simbolen pomen, prav kakor v maju 1939 drugi pogreb »češkega Byrona«, romantičnega pesnika ljubezni, pomladi in smrti K. H. Máche.

To so samo nekateri znaki, ki spremljajo katarzo čedalje težje drame češkega naroda. Ko so po 15. marcu 1939 izgubili Čehi državno samostojnost in se zopet razšli s Slovaki, so vsi pojavi te vrste dobili še večjo intenzivnost. Združitev vsega češkega naroda v eno samo politično organizacijo je imela seveda tudi v literaturi svoje očitne posledice. Poskusi nekake »vistosmeritve« po tujem vzorcu se niso obnesli, ker se je narod sam usmeril v isto smer in ker je literatura postala že pod samo težo novega položaja narodna v najboljšem pomenu besede. S tem je postala tudi enotna v obnem smislu, ne da bi kdo nasilno izenačeval njene tokove in podrejal individualno stvarjanje avtoritarno postavljenim načelom.

Češka književnost v zadnjem letu kaže v vseh svojih izrazih, da je postala izraziti duhovni organ svojega naroda, zrcalo njegove duše, njene trpljenja in njenih nad. V poeziji in v prozi prevladuje obče narodno nad čisto osebnim, kar pomeni premoč objektivnega nad subjektivnim. Nedostajanje svobode in potreba premnogih ozirov narekuje pesnikom čim večjo sublimacijo

njihovega izraza, vendar jih potreba narodnega duha v poeziji rešuje pred igračkanjem in lepo-besednostjo. Tragično občutje življenja ne vodi v resignacijo in obup, marveč poudarja neki duhovni heroizem, kakor ga je kazala v vseh velikih dobah sleherni resnična poezija. V pripovedni prozi opazamo večje zanimanje za zgodovinske motive in za resnično življenje domačega ljudstva. Na zunaj se očituje novi duh v tem, da se je močno zmanjšala prej pretirana vnema za prevajanje iz tujih slovstev in da zelo mnogo izdajajo starejše češke pesnike, pisatelje in zgodovinarje. Tradicija je prevladala nad vsemi modami tujega porekla in literatura skuša biti zvesta služabnica svojega naroda in tolmač njegove nezlomljive volje do življenja. Kakor vse ostalo češko kulturno življenje, je tudi slovstvo pokazalo v zadnjem letu, da je mogoče doseči narodno solidarnost brez nasilnega izenačevanja in kulturne diktature.

Okvir tega članka je pretesen, da bi naštevati vsa važnejša dela zadnjega časa. Naj samo omenim izmed pesniških del tanko, a krasno lirčno-epsko pesem Josefa Hore »Jan houslista«, Vl. Holana zbirka »Záři 1938«, Jaroslava Colmana Cassiusa zbirko »Železná košile«, Františka Halasa »Torso naděje«, Jar. Seiferta »Zhasněte světla«, iz lepe proze pa Fr. Kožika roman »Největší z Pierotů«, Zd. Němečka »D'abel mluví španělsky«, Kaerla Novega »Za hlasem domova« itd. Obsežna je žetev tudi v esejistiki, literarni kritiki in v drugih slovstvenih zvrsteh.

Bilanca enega leta in sicer leta, ki je bilo polno dramatičnih dogodkov, je za češko literaturo prav ugodna. Narod, ki je doživel globoko segajočo katastrofo, je našel v duhovni kulturi in posebej še v literaturi neko novo ravnovesje, ki ga varuje vrtoglavec pred prepadi tega vratolomnega časa... —o.

Češka literatura in zapad

(Odlomek iz uvoda v četrto izdajo »Pregledne zgodovine češke literature«, 1939).

Češka literatura je najstarejša med vsemi slovanskimi slovstvi in se med njimi — prav kakor njen stvaritelj, češki narod — najbolj odlikuje po svojem zapadnoevropskem duhu. Šele od tega zapadnoevropskega ozadja se odraža to kar je češko slovstvo ustvarilo svojega in izvirnega, zajemajoč iz globin lastnega narodnega značaja in iz bogastva svoje posebne nadarjenosti. To se ne kaže samo v umetnem češkem slovstvu, ki se je po kratki cerkvenoslovanski predigri takoj v začetku naslonilo na latinsko cerkveno literaturo in ki je potlej stalno podlegalo nemškemu, francoskemu in italijanskemu, v zadnjem času tudi angleškemu vplivu in zoper katere je branilo in iskalo svojo miselnost ter včas tudi izrazno izvirnost. V tem pozapadnem češkega slovstva je bila edina izjema pozna in dokaj skromna slovanska reakcija. Tudi to, kar imenujemo narodno ali ljudsko češko slovstvo in kar je bilo iz ustnih izročil zabeleženo natanko ali bolj svobodno, z narodopisnega odnosno z umetniškega zrišča, ima skupno, večkrat skrito slovansko podlago v vsebini, v formah pa očitne sledove prodornega vpliva zapadnoevropske kulture. Prav tako so z njo v tesni sovislosti velika miselna gibanja, ki so obvladovala narodno dušo. V mogočem srečanju slovanstva z zapadom, srečanju, ki v njem že izza časa Palackega odkrivamo vodilni konflikt naše zgodovine, si je zapad pridobil nedvomljivo zmago in prav slovstvo daje o tem, takisto kot glasba in likovna umetnost, obilne in izpričljive dokaze. Zaradi njih pa ne smemo kajpak prezreti pomenljivih primerov tega, kako so pisa-

telji v starejših dobah predvsem idejno, pozneje pa tudi umetniško izražali notranjo vsebino češtva...

Opomba. Arne Novák, ki je umrl novembra leta 1939, je bil v zadnjem času rektor Masarykove univerze v Brnu. V češki literarni zgodovini in kritiki je zavzemal eno vodilnih mest. Slovel je tudi kot

esejist izredno tankega čuta za lepoto sloga in jezika. Njegova »Pregledna zgodovina češke literature« šteje v najnovejši izdaji, ki jo je dovršil malo pred smrtjo, nad 1700 strani in je najbolj priporočljivi vodnik po vseh področjih češke književnosti, všteti znanost in publicistiko.

Ob 120letnici rojstva Božene Nemcove

5. februarja letošnjega leta je minilo 120 let, odkar se je rodila na Dunaju 1820. leta velika češka pisateljica Božena Němcová.

Njen oče Pankl, ki je bil v službi na Dunaju, je imel tri otroke, izmed katerih je bila Božena najstarejša. Komaj je doživela 17 let, se je poročila z finančnim uradnikom Josefom Němcem. Bil je narodno zaveden človek in radi tega so ga dolgo preganjali ter ga premeščali iz kraja v kraj. Ko so ga končno iz istega vzroka odpustili iz službe, se je morala Božena sama skrbeti za se in za svoje tri otroke. Naselila se je v Pragi, kjer je nastala ravno v tej dobi bede največ njenih del. In je prišla v stik z praškimi literati, izmed katerih je nanjo najbolj vplival univ. prof. dr. Čejka.

Izmed njenih del je najboljši klasični roman »Babička«, v katerem opisuje svojo srečno mladost, svojo babico in svoje domače. Němcová sijajno riše kmečko življenje ter zelo lahko pri-

poveduje; njen jezik je zelo živahen in pester. Pomembnejša dela so še: »Slovaške bajke in pripovedke«, »Siromašni ljudje«, »Slike iz okolice Domažlicke«, »Koliba v gori«, »Karla« ter roman »Gorsko selo«. Spomine na mladost opisuje tudi v povesti »Gospod učitelj«.

Proti koncu svojega življenja si je hotela poiskati založnika za svoja dela. Odšla je v Lito-mysl, kjer pa je močno obolela. Njeni prijatelji so jo odpeljali v Prago, kjer je umrla v bedi leta 1862.

Božena Němcová je velik mejnik v češki literaturi. Ustanoviteljica je nove češke proze in početnica novega realizma. Toda njeno delo ni samo literarno pomembno, ampak pomembno tudi kot narodno probudno delo, saj iz vseh njenih del diha mehka češka duša, ki kliče svoj narod k zavednosti prav zaradi tega so doživela njena dela na Češkem nove izdaje in prav zaradi tega jih ravno v sedanjem času zelo čitajo...

Babička

(Odlomek iz istoimenskega romana.)

Če bi človek, ki je navajen živahnega mestnega življenja, potoval po naši dolini, kjer stoji samotna domačija Proškovih, bi si mislil: »Le kako morejo ljudje živeti tu vse leto. Jaz ne bi hotel biti tu, pa če bi vedno cvetele rože!«

In vendar je bilo tam pozimi in poleti mnogo radosti. Pod nizko streho sta prebivali spokojnost in ljubezen, ki so ju le včasih skalile zunanosti, na primer odhod gospoda Proška v glavno mesto, ali pa bolezen koga od domačih.

Hiša je bila nizka, toda prijetna. Okoli oken, ki so gledala proti vzhodu, se je ovijala vinska trta, pod njimi pa je bil majhen vrt, poln rož, vijolic in resed, pa tudi solate ter peteršilja in druge drobne zelenjave.

Na severovzhodni strani je bil sadni vrt, za njim pa se je širila ravnica prav tja do mlina.

Pri hiši je stala velika stara hruška, ki se je dotikala s svojimi odrastki s škodlami krite strehe, pod katero so gnezdi lastovke. Sredi dvorišča je stala lipa, pod njo pa majhna klop. Na jugozapadni strani je stalo manjše gospodarsko poslopje, za njim pa se je raztezalo grmičevje in leščevje skoro do jeza.

Okoli hiše sta peljali dve cesti. Ena je bila vozna pot, po kateri si lahko prišel ob reki navzgor do Riesenburškega dvorca in naprej na Rdečo goro, ali če si šel navzdol k mlinu in ob reki do najbližjega mesteca, oddaljenega slabo uro hoda. Divja reka Upa, ki teče je iz Krkonoških gor, dere preko strmin in prepadov in buta ob ozko strugo vse do ravnine, kjer teče brez ovir do Labe med zelenimi bregovi. Ob sprednji strani hiše, tesno poleg vrta, je vodila ob strugi, ki jo je bil napeljal mlinar od jeza k mlinu, stezica. Na drugem bregu struge, preko katere je bil narejen mostiček, sta bili peč in sušilnica. Na jesen, ko je bila sušilnica polna suhih sliv, krljev in hrušk, sta tekala Jan in Vilem čisto čez mostiček; vedno sta pazila, da ju ne bi videla babica. Pa je bilo zastoj; komaj je prišla babica do sušilnice, je že videla koliko sliv manjka in kdo je bil na njih.

»Jan, Vilem, pojdiva sem!« ju je poklicala. »Zdi se mi, da sta bila na slivah!«

»Midva ne, babica!« sta tajila dečka in zardevala.

»Ne lažital!« je dejala babica, »kaj ne vesta, da vaju sliši Bog?« Dečka sta molčala in babica je vedela vse. Otroci pa so se čudili, kako da babica takoj ve, če so kaj naredili in kako je to, da se jim pozna na nosu. Zato se tudi niso upali ničesar tajiti pred njo.

Poleti, ko je bilo toplo, je slekla babica otroke do pasu in jih peljala k potoku; toda voda je smela segati do kolen, sicer se je bala, da se ji ne bi utopili. Ali pa je sedla z njimi na klop, ki je bila v vodi pripravljena za pranje in jim dovolila, da so si močili noge in se igrali z ribicami, ki so švigale mimo kot strele. Nad vodo so se sklanjale temne jelše; otroci so radi trgali vejice, jih metali v vodo in gledali za njimi, kako jih je voda odnašala dalje.

»Vejice morate vreči v tok; če plavajo ob bregu, jih zadržijo vsaka travica, vsaka korenica in dolgo, dolgo bi trajalo, preden bi prišla k cilju,« je pojasnjevala babica.

»Kaj pa potem, babica, če priplava k zatvornicam, ali ne bo mogla dalje?« je vprašala Andělka.

»Bo« je trdil Jan. »Se spomniš, kako sem vrgel šibico pred zatvornico, kako se je vrtela in vrtela, a naenkrat je bila pod njo, šla preko žleba na kolo in preden sem obtekel mlin, je že bila v potoku, nato pa je zaplavala proti reki.«

»A potem, kam plava?« je izpraševala Andělka babico.

»Od mlina pluje k Zliškememu mostu, od mosta ob strani k požiralniku, od požiralnika pa preko jeza navzdol in okoli Barvirškega hriba k pivovarni; pod skalo gre preko ostrega kamenja mimo šole, kamor boste čez leto dni hodili. Od šole plava preko jeza k velikemu mostu in k Zvoli, od Zvale pa k Jaromeri in v Labo.«

»Pa potem?« je vprašalo radovedno dekletce.

»Potem dolgo plava po Labi, dokler ne pride do morja.«

»Ah ja, do morja! Toda kje je in kakšno je to morje?«

»O, morje je široko in daleč je, stokrat dlje kot do mesta,« je odgovorila babica.

»In kaj se bo potem zgodilo z mojo vejico?« je vprašalo dekletce žalostno.

»Gugala se bo na valovih in ti jo bodo vrgli na breg; mimo bo šlo mnogo ljudi in kak fantiček jo bo pobral in si mislil: »Od kod pa ti, vejica, odkod plavaš? Kdo te je spustil v vodo? Kaj je res tam daleč sedela deklica ob vodi, te utrjala in te spustila po njej?« In fantek bo nesel vejico domov in jo vsadil v zemljo. Iz vejice bo zrastle lepe drevesce, ptički bodo peli na njem in drevesce se bo veselilo.«

(Iz češčine: — eran)

Karel Kokal:

O Janošiku

Po vsem Slovaškem je mnogo gradov. Čim več gradov, tem huje se je godilo preprostem ljudstvu. Po gradovih so bivali mogočni graščaki in ljudstvo je moralo zanje delati. Bržkone ni bila tlaka nikjer tako huda kakor na Slovaškem.

Tarhova je majhna vas, ležeča v gorah pod Malim Krivanom, toda znamenita po tem, ker se je tam rodil slovaški narodni junak Janošik. Njegovi starši so bili revni, ker pa je bil nadarjen fant, so ga dali študirat v Trnavo. Študiral je že zadnje leto, ko so mu pisali, naj pride domov ker je mati težko zbolela.

Janošik se je napotil peš od Trnave do Tarhove. Ko je prišel četrtega dne domov, matere ni bilo več pri življenju, vprav ta dan je umrla. Pa tudi očeta ni našel doma. Odvedli so ga biriti pred graščaka, da bi se opravičil, zakaj ni bil štiri dni na graščinskem. Ni šel, ker mu je doma umirala žena in ni bilo nikogar, ki bi ji stregel. Neusmiljeni graščak, ki mu ni bilo pogodu, da je poslal kmet študirat sina, mu je naročil odšteti sto udarcev z bičem. Stari kmet je umiral. Vrgli so ga na voz in zapeljali do njegove bajte. Tam ga je sprejel Janošik z jokom. Toda oče mu je umrl v naročju.

Tako je ostal Janošik brez staršev. Zabičal si je, da bo maščeval krivico, ki jo dela okrutni graščak na ubogem, tlačanskem ljudstvu. Ubežal je v gore. Pridružil se je pastirjem, ki so pasli ovce po Kraljevem Holu, nedaleč Tarhove v smeri proti Tatram.

Zbral je še enajst mladcev, od katerih so nekateri bili z moravskih gor. Rekali so jim gorski fantje. Skrivali so se v Tatrah, na Kraljevem Holu, ob izviru reke Orave, Kisucu, na Poljani v zvolenski županiji, ob izviru Hrone in v gemerskih gorah. Baje so nosili zelene srajce, pase, bele ali sive plašče, na nogi opanke, na glavi široke klobuke, na rami puške in sekire v roki.

Po vsem Slovaškem pripovedujejo, koliko dobrega je naredil Janošik za obubožano ljudstvo. V neki vasi se je jokalo kmet, da mu je strela ubila vola in Janošik mu je dal denar za novega.

Nikoli ni ubil nikogar.

Ko so prihajali nad gradove, so naznanili, da se gredo maščevati za zasluženo ljudstvo ter so pobrali, karkoli se jim je zljubilo.

Bogate počestne so presenečali z gromovitim glasom: »Hej, tisoč gromskih strel, daj Bogu dušo, a nam denar!« Če se jim niso branili, jim niso storili nič žalega.

V Kremenici so že takrat kovali denar. Ko so nekoč vozili obdobje zlatnike v kraljevsko zakladnico, je Janošik sam spremljal voz, kajti kraljevski spremljevalci so bili slabi in bojaz-

ljivi. Toda drugič jim je pobral zlatnike in tolarje in jim veli nasipati jih po rebri. Povsod na Slovaškem pokazujejo mesta, kjer so baje zakopani Janošikovi zakladi.

Dve leti se je tako potikal po Slovaškem s svojimi gorjanskimi fanti in niso ga mogli zajeti. Končno pa so ga zajeli cesarski vojaki v samotni gozdni krčmi na meji gemerske županije. Blo je to leto 1713. Hoteli so ga dobiti živvega, ali Janošik se jim ni pustil. Bilo jih je nanj trideset, toda nobeden se mu ni smel približati. Pomagala je vojakom babnica, ki je spala na peči, z nasvetom, naj mu namečejo pod noge graha, da mu podrči in potem ga bodo lahko zvezali. Tako se je tuda zgodilo. Odvedli so ga pred cerkev sv. Nikolaja Liptovskega, kjer so ga graščinski sodili. Najprej so ga mučili, da bi izdal, kje ima skrite zaklade in kdo so bili njegovi tovariši. Janošik ni izdal ne zakladov ne tovarišev. Obsodili so ga torej na vislice.

Janošik živi še sedaj v povestih in pesmih Slovaškega ljudstva pa tudi v pesmih slovaških in moravskih pesnikov.

Iz češčine Trbojski

Ob morju

Josef Hora:

Morje mi ni reklo: »Krasno sem.«
morje je dahnilo:

»Povej mi, tujec, kaj se ti najlepšega
v življenju je zgodilo?« —

Doma mi ulice tega niso rekle.

Ulice so me spraševale

o svojem razkošju, o svojem bogastvu,
o ljudski bedi so kričale.

Prs ni svojih razodelo

pred očmi mi morje večno.

Z rokami me je objelo:

»Reci, če srce je srečno!«

(Iz češčine: —eran.)

Vilém Mrštík:

Zimski večer

Na zemljo je padel prvi sneg in v gozdarjevi koči je nastala najlepša zimska veselica. Stara Marta, mati, hčere in služkinje so s preslicami v krogu pele in predle, ko je v peči prasketalo in so brnela vretena. Ko je bilo zunaj mrzlo, da je okoli pokalo, meseček svetil na okna in na dvorišču lajal pes, je bilo v gozdarjevi koči šumno in veselo kakor v čebelnem panju. Dekleta so po sobi metala terinje, mati je svarila, Marta razdeljevala kodeljo in odganjala psa, da bi ne oviral drugih in vtaknil tačke med kolesje.

Tedaj sta se Helenkina in Albinina duša zibali v čaru zimskih pravljič. Slišali sta pripovedovati o vodnih vilah, o zakletih princih, zlatih gradovih, pametnih princesah, črnih bratih, labodih in kočici iz medenega kruha; o klopčiču in spet o steklenem griču, zmaju, pepelki, razbojnikih... Martino in materino srce, rojeno na Češkem in zaneseno v Tatere, je bilo neskončna zakladnica teh krasot. Ko so se odprla njihova zlata usta, so utihnili vretena, kolesje se je ustavilo, hčere so naprej sklonjene poslušale tajinstvene vesti o nadzemskem svetu. Tako so zvedele, da so večje, čarovnice, gozdne žene, povodni možje in trdno so verovale, da obstojajo, da živijo in stradajo kakor mi. Priroda jim je bila odprta knjiga. V lesovih na hrastih in lipah so se gugale rusalka; ko je pršelo in je sijalo sonce, so se kopale vile, duše umrlih so se selile na mesec. V žalostnih temnih jesenskih večerih je pohajala Meluzina z bosimi nogami zunaj okrog hiše in tancujoč po vetru razčesavala svoje buj-

ne lase. O svetem večeru so večje skakale opolnoči po grobovih in tam plesale. Kogar bi prestrašile, temu bi ostale po njih tace, vžgane na telo.

»Mar vsakega tako zasledujejo?« je vprašala Helenka.

»Ne, samo tistega, ki ima slabo vest ali kak težak greh na duši«, je odvrnila Marta.

Helenci, Albini in vsem štirim hčeram se je vsaka taka beseda vtisnila z zlato stopinjo v spomin in knjiga teh slik jim je postala evangelij. Ni bilo dneva, da se ne bi spomnili na kakšen dogodek, ki ga opisuje, ni se zgodilo, da ne bi odprli njeni h listov in čitali v njej kakor v psalterju. Vsak dan se je v gozdarjevi koči oglašil kak spomin in vse leto od božje pomladi do konca zime je bil ožarjeno od pravljice.

Ko je zvedela Gusta, med vsemi najsrečnejša, da v mlinu na ribniku biva povodni mož in tam pod vodo v ponosnem gradu gleda svojih stoenajst hčera, jo je vabilo k tistim zelenim jelšam in vrbam žalujkam, da bi ga kje videla, kako se greje na soncu. Toda zaman je hodila po bregu, nič se ni prikazalo njenim očem. — Spomnila se je, kako je nevarno, klicati ga iz temin na božji dan ali pa se mu posmehovati. In urezala si je veliko vrbovo šibo, se prikradla k ribniku, sedla na breg in z vso silo zalučala palico v vodo.

»Povodni mož, povodni mož — ščir!« je izzivala in z očmi pod vodo uprtimi čakala, kdaj se bo pojavil. Ker ni prišel, je znova vrgla palico v vodo.

»Povodni mož, povodni mož — ščor!«

Toda niti sedaj ni bilo vodnega moža, četudi je Gusta bičala gladino vrh ribnika. Povodni mož se ni prikazal in Gusta se je z zlomljeno vero v njegovo bivanje potrta vrnila domov. In verovala je poslej vsem tem pravljičam samo kot prijetni zabavi. Vedno se jim je posmehovala in ni drevnela od groze.

»Toda, otroci!« se je nekoč zgrozila Marta. »Mi si samo pripovedujemo in pripovedujemo in ničesar ne delamo. Pustimo torej pogovore — in na delo!« — Razdala je dekletom kodeljo, sama si uredila kolovrat, nagnala psa in vreteno je že zopet šumelo, mesec je svetil zunaj pa je priprasketal mraz. In če bi bil kdo v tem trenutku stal zunaj in poslušal pod oknom to krasno brenčanje preslic, bi slišal čez trenutek uglasen ton, potem drugega, za njim tretjega in kmalu so peli vsi.

Iz češčine TRBOJSKI

Karel Čapek:

Petdeset par

— Vi pravite temu trmoglavost, gospod Kastelecky, — je pravil gospod Lelek, — jaz pa bi rekel, da je to nekaj takega kot šport; človek čuti tako zadovoljstvo nad stoprocentno izvršenim delom. Nihče ne bo delal tega radi stvari same, saj za to niti ne gre; to je nekaj takega kot igra, to prostovoljno delo. Razložil bi vam to na primeru; toda rekli boste, da je to neumnost in da ne spada sem.

— Skratka, ko sem bil pri nas še za knjigovodjo in sem delal tisto polletno izkušnjo, se mi je nekoč zgodilo, da se mi številke niso križle; tako nam je v blagajni manjkalo na primer ravno petdeset par. Razume se, da bi lahko dal teh petdeset par v blagajno kot nič, toda to ne bi bila natančnost; veste, z računskega stališča bi to ne bilo športno.

Na eni izmed štirinajstih tisočev položnic je morala biti napaka. Toda rečem vam, da sem se že pred izkušnjo veselil, da bomo imeli gotovo kakšen pogršek.

Ostal sem pri knjigovodstvu, če je bilo treba, vso noč. Naložil sem predse celo grmado računskih knjig in sem začel iskati. Seveda se nisem teh kolon števil predstavljal kot številke, am-

pak kot stvari. Nekje se mi je zdelo, da lezem po teh številkah navzgor, kot bi bile strma skala; ali da se spuščam po njih kot po lestvi navzdol. Drugje sem se počutil kot lovec, ki hodi skozi gozd števil, da bi ujel plašno, a dragoceno žival; to je bilo teh petdeset par. Ali pa sem imel občutek, da sem detektiv in da prežim za voglom; tisoč figur je tekalo mimo mene, jaz pa sem čakal, da zgrabim za vrat tega malopridneža, tega zločinca, to številčno pomotico. Nekoč se mi je zazdelo, da sedim na bregu reke in da lovim ribo; nenadoma potegnem palico k sebi in že jo imam, to nesnago! Največkrat pa se mi je zdelo, da sem lovec in da blodim med rosnimi borovnicami; takšno veselje in navdušenje sem čutil, tako prostost in napetost, kot da bi preživel kako posebno pustolovščino. Zdržal bi tudi, če bi moral cele noči iskati teh petdeset par. In ko sem jih našel, niti pomislil nisem, da je to samo borih petdeset par — zame je bila to zmaga in šel sem spat ves navdušen in poln zmagoslavja — čudno, da nisem šel spat kar v čevljih.

(Povidky z jedne kapsy — poslovenil —eran)

Anton Debeljak:

Nesrečni godec

Po belem svetu sviral je gosli golorok
pred leti Vaclav Hora, neznan ubog otrok.

Naključje ga privede na tujčevo posest
in tam lepo zagode, modrici svoji zvest.

A bil je Mihel Mora čemerer gospodar:

»Marjetko mojo gledaš, nesramni ti sholar?

Tu doli v mračni kleti minil te bo tvoj smeh,
ko dolgčas boš preganjal in ležal na drveh.«

Opletel hlapec urno roké mu je z vezmi:

»Na, klatež, tule v kleti se brati zdaj z ušmi!«

Mučenec Hora Vaclav, ležišče je trdó,
golazen se razpasla po tebi je grdo.

A vendar klije v duši ti up, zeléni up,
srca ti ni razjedel temačne ječe strup.

Tedaj pa po namembi nanese neki dan,
da k Mori se povabi trop ljudstva razigran.

Veseli svatje v hiši ozró se v slednji kot,
uganejo, da v kleti se skriva vinski sod.

Pri tem jetnika Horo pustijo na prostost:

»Uživaj, borni bratec, iznova vso sladkost.«

Mladostnik vedro krene in roma križem svet,
razcvita se ko roža pa svira dvajset let.

Razkošno zdrav postopa, žaré se mu oči:
noben vrstnik ne kaže bohotnejše moči.

Nevedoma zavije (divjal je piš in grom)
nočišča prosit Moro, zloglasni tuji dom.

Krivic pomneč nekdanjih, še hujsih mu želi:
okrutni Mihel gosta vkleníti brž veli.

V temnici zdaj je ležal, zatohlejši ko pred,
naš godec Vaclav Hora, prepadel ves in bled.

Mrčes ogaben grize spet godca dan in noč,
mu sok življenja pije in roga se na moč:

»Le mično trpi, Hora, če kri se ti suši.
Pravico zgodovinsko imamo me uši!«

Nič ni nezmislnejšega, nič nedostojnejšega,
kot na nasilen način hoteti širiti pravo vernost
in vero v Boga.

(Havliček)

Procházka Jože:

Telesna vzgoja severnih bratov

Po svetovni vojni, katere posledica je bilo splošno telesno in нравno propadanje, poskušajo narodi in države zajeziti ta poguben val s smotrno telesno vzgojo, s katero se izraža ljubezen do življenja, do narave, do bližnjega. Poudarja se vse bolj, da ostane razumska in naravna vzgoja človeka nepopolna, ako se ji ne pridruži še telesna, ker se ga more le z upoštevanjem te trojne plati človeške narave harmonično izoblikovati. Nova doba stremi zopet za človekom antične izravnosti telesa in duha. Prepričanje, da mora postati telesna kultura bistveni del človeške kulture sploh, se kaže po svetovni vojni v poskusih držav, da bi postala telesna vzgoja prav tako splošna in obvezna, kakor je to nekoč postala šolska vzgoja.

V zadnjih letih, ko se je vedno bolj slutil in bližal nov požar, so poskušale države z »brambno vzgojo«, kot z delom splošne telesne vzgoje, pripraviti in usposobiti državljane na vojne težkoče. Pogled v bodočnost je zastrt, zato ne moremo posledic predvidevati.

Ker se je prepuščala telesna vzgoja še vedno predvsem zasebni izpodbudi — javna t. j. državna in občinska je šele v začetkih — je nastala zmeda v ciljih, metodah, sredstvih, nastala je neenotnost v gledanju na vse vprašanje, kar je zaustavilo napredek telesne vzgoje.

Pozabljalo se je, da ima telesna vzgoja edini cilj, postaviti na pot življenja človeka, zdravega in krepkega na telesu, duhu in srcu. Izpopolniti posameznika in ga izoblikovati do najvišje možne meje in s tem utrditi napredek naroda, je cilj telesne vzgoje. Telesna vzgoja je le sredstvo za doseg tega cilja. Nekaterim pa je postala cilj že sama po sebi in tako je »sport« značilnost sodobnega nemirnega in nebrzdanega sveta.

Država posega vedno bolj na to polje človeka usmeriti na pravo pot, odpraviti napake in jo enotno urediti pod skupnim višjim ciljem koristnosti celote.

To splošno stanje se bolj ali manj odraža tudi v telesni vzgoji v češkoslovaški republiki.

Telesna vzgoja ni bila po vojni za Čeha nekaj novega. V samostojno državo so prinesli že močne telesno vzgojne združbe. Tyršev Sokolstvo je že davno uresničilo to, kar v novem času vneto proglašajo — telesno, duhovno in socialno vzgojo. Radi politične razvrstitve naroda sta nastali pred vojno še dve organizaciji, v devetdesetih letih socialno demokratiška Zveza delavski telovadnih enot (Dělnické tělocvičné jednoty — DTJ) in v prvem desetletju tega stoletja po slovanskem vzgledu katoliški Orel. Obe združbi sta prevzeli Tyršev telovadni sestav in metodo, vzgojna stremeljenja pa sta prililičili svojim političnim, stanovskim in nazorskim ciljem. Pred vojno se je že začela turistika, skautizem in razne posebne panoge tkzv. sporta. Vse to se je gojilo že v Sokolu.

Temelj telesnovzgojnemu delu je bil že zgrajen, v svobodni državi pa se je delo izredno razgibalo, zlasti delo telovadnih združb, predvsem narodnega Sokola.

Telesno vzgojno delo se vrši na zasebno in javno izpodbudo. Meja med obema se pa ne da vedno jasno potegniti. Radi boljšega pregleda si jih bomo ogledali ločeno.

I. Zasebne združbe skrbje za telesno vzgojo mladine in odraslih. Najpomembnejša so tkzv. telovadna društva.

1. Češkoslovenska Obec Sokolska je prva po svoji starosti, velikosti in pomenu. Je nepolitična združba, ki stremi z »vzgojo naroda s telovadbo k idealom človeške popolnosti in narodne samobitnosti«.

Pogoj za članstvo je slovanska narodnost in starost nad 18 let. Poleg članstva pa vzgaja Sokol tudi mladino t. j. dece od 6. do 14. leta in naraščaj od 14. do 18. leta.

Leta 1936 je štela zveza 3255 društev, 389.496 članov, 103.813 naraščaja, 293.136 dece, torej skupno 786.445 pripadnikov; v letu 1939 pa je prekoračila že osemsto tisoč.

Sredstva sokolske vzgoje so: a) telovadba po Tyrševem telovadnem sestavu, ki vsebuje od prostih in orodnih vaj tkzv. lahke in težke atletike, pa plavanje, veslanje, turistik, drsanje, smučanje, jahanje, mečevanje, taborjenje itd. sploh vse načine telesnega delovanja.

b) prosvetno delo s predavanji, nagovori, tečaji, gledišči, lutkovnimi odri, filmi, petjem, godbo, časopisi in podobnim. Leta 1929 je bilo n. pr. 32.952 prosvetnih prireditev.

Vsesokolski zleti, ki jih je bilo deset, so prave slovanske olimpije.

Vzgojno delo vrše vaditelji. Za njihovo vzgojo vzdržuje ČOS stalno vaditeljsko šolo v Tyrševem domu v Pragi, za katero izda letno preko 600.000 Kč. Vsako leto se izobrazi v tej šoli preko 1000 vaditeljev. Poleg te stalne šole pa imajo še posamezne župe in društva svoje vaditeljske tečaje, ki skrbje za vaditeljski naraščaj.

Leta 1936 je imela ČOS 1107 lastnih telovadnic in 1732 telovadišč, mnogo pa še najetih. Imajo večje število kopališč, gorskih koč, taborišč, čolnarnic in drugih naprav.

Tudi sokolski tisk je obsežen. ČOS izdaja redno 9 listov, posamezna društva še 4, mnogo žup in društev pa izdaja letna poročila in spomenice.

2. Katoliška telesna vzgojna združba Orel je štela leta 1936 1358 društev, 76.731 članov, 22.897 naraščaja, 62.124 dece, skupno torej 161.752 pripadnikov. Istega leta je imela 289 lastnih telovadnic in 383 telovadišč. Zveza izdaja 4 liste, župe in tudi društva pa svoje vestnike. Razdelitev po starosti, sredstva in metoda je ista kot v Sokolu.

3. DTJ Zvezo je ustanovila delavsko socialno demokratiška stranka za vzgojo mladine in odraslih s telovadbo po idejnih smernicah stranke.

Leta 1936 je štela 1345 društev, 65.117 članov, 22.998 naraščaja, 58.140 dece, skupno torej 146.255 pripadnikov. Število se je v letu 1938 pomnožilo na 165.423 v 1579 društvih. Lastnih telovadnic je imela 1936 I. 85, telovadišč pa 383. Izdaja 4 liste.

Sredstva so zopet ista kot pri Sokolu.

5. Nemška telovadna društva so močna. Do 27. novembra 1938 leta so se delila na tele zveze:

a) Deutscher Turnverband — v nje mje prevladoval duh — je imel 1033 društev, 110.359 članov, 10.964 naraščaja, 43.136 dece, torej skupno 164.440 pripadnikov. Lastnih telovadnic so imeli 153 in 315 telovadišč.

b) Arbeiter Turn und Sportverband in der ČSR je štel 675 društev, 30.056 članov, 3.649 naraščaja, 14.917 dece, skupno 48.622, imel je 12 lastnih telovadnic in 45 telovadišč.

c) Christlich Deutsche Turnerschaft der ČSR je imela 124 društev, 7799 članov, 1049 naraščaja, 5654 dece, skupaj 14502, 9 lastnih telovadnic, 21 telovadišč.

č) Deutscher Turnkreis in der ČSR (liberalni) je štel 24 društev, 5538 članov in 2284 dece, skupaj 7822 pripadnikov. Telovadnic je imel 8 in 9 telovadišč.

Statistični podatki so iz leta 1931. Novembra 1938 so se vse te zveze v novih razmerah združile v »Bund für Leibesübungen«, ki šteje preko dvesto tisoč pripadnikov.

6. Zveza junakov-skavtov ČSR je mladinska vzgojna združba, ki navaja mladino »z vzgojo v prirodi k samostojnosti, z vzgojo značaja k človeškim in državljskim krepostim, s požrtvovalnostjo k delu za celoto in s prijateljstvom k vsem k svetovnemu miru in radostnemu sodelovanju.« Vzgojna sredstva so taborjenje, potovanje, društveno življenje. Članstva ima preko 30.000 v okoli 900 skupinah. Članstvo se deli po starosti v več skupin, dalje v razne vrste kot v vodne skavte, tabornike in podobno, deli pa se tudi v narodnostne skupine, v češko, slovaško, nemško, madžarsko, židovsko, ukrajinsko.

Vodnike oddelkov vzgajajo v vsakoletnih gozdniških šolah. Za nje izdajajo časopis »Vudce«, za članstvo pa »Skaut-junak«.

Izven zveze izvaja podoben program še več združb, tako skautski oddelki DTJ, gozdovniki, junaki, unija trampov in drugi.

7. Po vojni so prišle v češkoslovaško dobrovoljsko vojsko v republiko nekatere mednarodne združbe, predvsem YMCA, YWCA (Krščanska zajednica mladih ljudi), ki so začele delovati telesno vzgojno predvsem z mladino. Vzgojna sredstva so telovadba, zlasti pa razne igre (odbojka, košarka), taborjenja in etično-prosvetno delo. Poleg teh je še nekaj podobnih, kakor »Lepo življenje« pri češkoslovaški delavski stranki narodnih socialistov in druge.

8. Poleg teh splošno telesno vzgojnih združb imamo še tkzv. sportno skupino, ki se deli na okoli 30 zvez, združenih v »Vsesportnem odboru«. Te zveze se bavijo le s po eno panogo in so 1. Atletska amaterska unija, 2. Zveza težke atletike, 3. Avtoklub, 4. Aeroklub, 5. amaterska boksarska unija, 6. Drsalna zveza, 7. zveza, 9. Zveza rugby-football, 10. Zveza hane in ženskih sportov, 11. Zveza travnatiga hockeya, 12. Zveza kanadskega hockeya, 13. Zveza jahačev, 14. Jockey klub, 15. Društvo vozačev, 16. Zveza kanoistov, 17. Teniška zveza, 18. Zveza smučarjev, 19. Amaterska plavalna zveza, 20. Strelska občina, 21. Sabljaška zveza, 22. Zveza namiznega tenisa, 23. Zveza veslačev, 24. Zveza junakov skavtov, 25. Zveza Makkabi, 26. Madžarsko telesno vzgojno društvo, 27. Srednješolski sport, 28. Olimpijski odbor, 29. Zveza odbojke in košarke.

Vse te zveze skupaj imajo okoli 250.000 članstva. Izdajajo preko deset časopisov.

Izven teh zvez pa ima še češko narodno socialistična stranka štiri svoje zveze.

9. Klub češkoslovaških turistov je štel v republiki 30 žup s 310 odbori in preko 70.000 članov. Imel je preko 50 lastnih in preko 20 najetih koč in zavetišč, zgradil je mnogo turističnih poti, zaznamoval preko 5000 km stez, uredil je okoli 350 prenočišč z okoli 6000 ležišči.

Delavci imajo svojo zvezo z okoli 5000 članov, prav tako pa tudi narodni socialisti z okoli 3000 članov.

II. Državna in samoupravna telesa izpolnjujejo svojo nalogo v vedno večji meri. Njih naloga je predvsem nuditi telesni vzgoji prebivalstva sredstva, ki bi jih zbrale zasebne združbe le s težavo in prepočasi.

Leta 1922 je bila uzakonjena obvezna telesna vzgoja na narodnih šolah. Izdelali so enoten telesno vzgojni načrt, za osnovo pa so vzeli Tyršev telovadni sestav in metodo. Uvedli so s tem enotnost in smotrnost, sredstva in naprave pa so se vsako leto vedno bolj izpopolnjevale.

SPORT

Češka — velesila v sportu

Ceprav je štela Češkoslovaška pred »Protektoratom« samo 15 milijonov prebivalcev, je predstavljala sportnemu svetu — **velesilo**. Kot kulturno visokostojeca država, je pravilno pojmovala velik vzgojni, narodnoobrambni in propagandni pomen sporta ter ga podpirala že od vsega začetka svojega samostojnega življenja. Najboljši dokaz zato je, da v šolah niso vtepali dijakom v glavo, da je sport škodljiv, ampak so dijake sami profesorji, ki so v svoji mladosti tudi že gojili sport, uvajali v sportno veselje, kar zlasti pričajo številna srednješolska prvenstva, ki se vrše vsako leto med češkoslovaškim dijaštvom.

Začetek živahnega sportnega delovanja opazimo pri Čehih že nekaj desetletij pred svetovno vojno. Bili so to v glavnem češki telovadci-Sokoli, ki so opozorili svet na zasluženo slovansko državo. Pa tudi drugi sportniki niso zastajali za njim. Posebno znani so bili pred svetovno vojno poleg telovadcev igrači hokeja na ledu, ki so l. 1911. prvič osvojili sredi Berlina prvenstvo Evrope. Za njimi tudi niso zaostajali nogometaši, ki so sloveli daleč po svetu kot odlični igrači, dalje tenisači, plavači in drugi. Ker bi podrobno opisovanje številnih uspehov češkoslovaških sportnikov zavzelo preveč prostora, bom omenil samo njihove res **največje** uspehe, ki pa bodo nudili dovolj točno sliko slavne preteklosti češkoslovaškega sporta.

TELOVADBA

je ona sportna panoga, ki je imela in še ima na Češkem največ pristašev aktivnih sportnikov. Svoj prvi večji uspeh beležijo njihovi telovadci l. 1907., ko so premagali v Pragi na III. Vsesokolskem zletu tedanje svetovne prvake v telovadbi — Francoze. Da to ni bila slučajna zmaga so Čehi dokazali v poznejših nastopih. Nekaj let so bili sicer na drugem mestu za Francozi, toda že l. 1911. so bili v Torinu zopet prvi in prav tako l. 1913. v Parizu. Svoje zmage so nato ponovili na olimpijskih igrah v Parizu leta 1927. ter na mednarodnih telovadnih tekmah l. 1926. v Lyonu in l. 1930. v Luxemburgu. Na XI. olimpijskih igrah l. 1936. v Berlinu so zasedli, zahvaljujoč »objektivnosti« nemških sodnikov, v moški konkurenci samo četrto mesto, v ženski pa drugo. Ne dosti slabši kot v telovadbi so Čehoslovaki v

NOGOMETU.

Svoj prvi uspeh po vojni so dosegli l. 1920. na olimpijskih igrah v Anversu, kjer so premagali Jugoslavijo 7:0, Norveško 4:0, Francijo 4:1 in bili v finalni tekmi poraženi od Belgijcev z rezultatom 0:2. Na svetovnem prvenstvu v Italiji l. 1937. je le malo manjkalo, da niso postali svetovni prvaki. Premagali so Rumunijo z 2:1, Švico 4:2, Nemčijo 3:1 in zopet v finalni tekmi podlegli, menda bolj kričavi rimski publiki, nego italijanskim nogometašem z 1:2. V borbi za srednjeevropski pokal, za katerega se od l. 1927. bore najboljši klubi iz srednje Evrope, je praški klub Sparta zmagal dvakrat (l. 1927. in 1935.), praška Slavija pa enkrat (1938. l.). Z našo reprezentanco so Čeho-

slovaki igrali 21 tekem. Od teh so 13krat zmagali, 4krat bili poraženi, dočim so 4 srečanja ostala neodločena. Skupno so nam zabili 78 golov, prejeli pa jih samo 39.

HOKEJ NA LEDU

je igra, ki so jo Čehi odlično igrali že pred svetovno vojno. Začeli so že l. 1908., toda njihova reprezentanca je bila poražena s približno s takimi rezultati, kot je bila lani naša hokejska reprezentanca. Toda že tri leta pozneje, torej l. 1911, so Čehi porazili sredi Berlina nemško reprezentanco 4:0 in si prvič priborili prvenstvo Evrope. Nato so bili prvaki Evrope še v letih 1914., 1920., 1922., 1925., 1929. in 1933., torej vsega skupaj **sedemkrat**. L. 1933. so imeli že skoraj v rokah tudi svetovno prvenstvo, pa so imeli v igri s Kanadčani to smolo, da so si sami zabili gol. Na zadnjem svetovnem prvenstvu l. 1939. v Švici, so si delili tretje mesto s Švicarji, dočim so v tekmi za prvenstvo Evrope Švicarjem, s tesnim porazom 2:0, podlegli. Važno nalogo igrajo Čehoslovaki tudi v

TABLE - TENISU,

kjer so vedno zasedali na svetovnih prvenstvih prva mesta, lani, na prvenstvu v Kairu pa so postali celo **svetovni prvaki**. Zlasti je dvignil češkoslovaški table-teniški sport Vana (izg. Vana), ki je bil svetovni prvak l. 1937. in 1938. Njegova igra je Američanom tako ugajala, da so ga povabili na večmesečno turnejo po Ameriki, kjer je popolnoma opravičil svoj sloves najboljšega igrača na svetu.

Veliko uspehov so Čehoslovaki dosegli tudi v tenisu, lahki atletiki, plavanju, kamnistiki, težki atletiki, smučarstvu itd.

Od lahkoatletov je posebno dobro vsem znan Douda, ki je l. 1932. postavil svetovni rekord v metu krogle (16.20 m). Zelo znane, oziroma še bolj znane pa so Češkoslovaške atletinje, posebno Koubkova in Pekarova, ki sta odnesle nekaj mest na ženskem svetovnem prvenstvu leta 1934. v Londonu in se nato čez nekaj let spremenile v — **moške!**

Smučarjem je gotovo znano, da zavzemajo češkoslovaški smučarji med srednjeevropejci vedno odlična mesta in lahko rečem, da so dosti boljši od jugoslovanskih smučarjev. Njihov najboljši tekač je n. pr. večkrat premagal našega Smoleja. Znani so tudi njihovi odlični skakači, posebno Vrana in pa Bud'arek, ki drži s 95 m češkoslovaški rekord, postavljen seveda v Planici.

Teh nekaj navedb dokazuje, da so Čehoslovaki postavljali odlične rezultate v skoraj vseh sportnih panogah in da jih po pravici v sportu lahko imenujemo — **velesilo**.

Vr.-Zo

Rodoljubje, ljubezen do domovine je ogenj; toda le nekateri rodoljubi so baklje, oglje, drva, ki gorijo, drugi se pa pri tem ognju bodisi samo grejejo, ali si z njim svetijo, ali si pri njem kuhajo kašo, ali si tudi prižigajo pipe in cigare.

(Havliček)

IZ UREDNIŠTVA

Bomy: Kdo si? Kaj hočeš s »Poletnim jutrom« sedaj, ko še pomladi ni? Kaj misliš, da si res pesnik? Kaj naj počnem s tvojim umotvorom? — To so vprašanja, na katera si odgovori kar sam, pa boš videl, da zaenkrat še ni nič. Pa drugič.

Pe Ling: »Njene modre očke« niso izšle v prejšnji številki samo zaradi pomanjkanja prostora. Izšle pa bodo prav gotovo.

Nekaterim: Rok za oddajanje nagradnih prispevkov smo podaljšali od 3. do 17. marca. Pod prispevke morate jasno in razločno napisati, da ste jih namenili za nagradno tekmovanje, sicer jih odslej ne bomo več upoštevali.

Vsem: Kdor pošlje na naše uredništvo kakršenkoli prispevek, članek, razpravo ali karsibodi, mora poleg psevdonima, pod katerim bo njegovo delo zagledalo beli dan, navesti še svoje ime in priimek ter naslov. Prav tako ne more pričakovati nikakega honorarja, kajti NV je dijaški list in ima skromna sredstva na razpolago. To zadnje velja neki sicer izredno dobrodošli sotrudnici.

Nekaj misli Havlička

Največja svoboda brez narodnosti ni nič, kajti taka svoboda je edino svoboda za tujce, za tlačitelje in gospode naše, ne pa za nas.

Zasebnega delovanja ne more nikdar nihče zabraniti in če bi le vsakdo izmed nas, kdor se zaveda potreb naroda, kdor ima trdno voljo preskrbeti slovanskim narodom enako vrednost z ostalimi svobodnimi narodi, če bi vsak v svoji stroki, v svoji okolici širil svoje mišljenje, dospeli bomo kmalu tja in niti v javnem življenju nam ne bodo mogli jemati teh pravic. Čim bolj se nas torej v javnem življenju omejuje tem več dolžnosti ima vsakdo izmed nas, da širi v zasebnem življenju naša načela.

V politiki mora biti predvsem vsak sam s seboj na jasnem in prepričan, da ne zahteva nič krivičnega in nič domovini škodljivega, potem pa, ko je prišel do tega prepričanja, se ne sme bati in sramovati, da bi svojega prepričanja ne izustil in ne branil kot dovoljno in pošteno reč povsod in pred vsakim in naj si bo sam cesar.

Možje, ki so resnično in odkritosrčno svobodomiseln in rodoljubni, prenašajo lahko tu pa tam s hladno mislijo sramotenje kratkovidnežev, ki jih obsojajo zaradi tega ali onega koraka, ki ne odgovarja istočasni modi: Saj so lahko prepričani, da bo prihodnost pokazala njihov pravi značaj in da bodo imeli še mnogokrat priliko dokazati v činih svojo poštenost.

**Vesele velikonočne praznike
želimo vsem sotrudnikom
in čitateljem »Naše volje«**